

TIJDDING 2010-3 Kroniek van de heemkunding Het Zuidkwartier

TIJDING 2010-3

INHOUD:

EEN DORP VOL CAFEETJES, DEEL 16
PAGINA 3

INTERVIEW MET JONGE WOENSDRECHTENAAR
PAGINA 25

EEN BOOM IN PUTTE VOOR ZUSTER WILL
PAGINA 30

HET VERDRONGEN DRAMA
PAGINA 32

KOOKBOEK VOOR DEN CRISISTIJD
PAGINA 57

DIALECTVERHAAL: KENÈÈNE
PAGINA 58

VOORWOORD

In Tijding 2007-1 beloofde Jac van den Bussche om het een keer over de Ossendrechtse polderjongens te hebben en dat doet hij nu in zijn serie *Een dorp vol cafeetjes*. Dat fatale gevecht in café De Boulevard op het Hondseind komt niet zomaar uit de lucht vallen. Pagina 3.

Adrie Dobbelaar interviewt deze keer het op dit moment jongste raadslid van ons heem, te weten Robin van der Ha. Nieuwsgierig wat hij te melden heeft? Lees pagina 25 en verder.

Donderdag 4 november 2010 kreeg zuster Will van Hooijdonk in *haar* straat in Putte een boom ter nagedachtenis. Pagina 30.

Dinsdag 14 februari 1961 staat in Jan van Elzackers geheugen gegrift. Na vijftig jaar praat hij eindelijk met de medespelers in het verschrikkelijke drama dat zich op die dag voltrok. De carnavalsoptocht in Bergen op Zoom eindigde voor het dweilbandje uit Hoogerheide al voor het goed en wel begonnen was. Het werd een catastrofe met grote gevolgen. Pagina 32.

In deze donkere dagen voor Kerstmis wordt het weer tijd voor lekker eten. Maria Rosskamp komt met een jeugdfoto op de proppen als ze een *kookboek voor de crisisjaren* terugvindt. Jan Luysterburg haalt in zijn dialectverhaal ook herinneringen op die verband houden met kenèene. Pagina's 57 en 58.

Veel leesplezier.

De redactie

Inhoud:

- Voorwoord, *redactie*.....p. 02
- Een dorp vol cafeetjes, deel 16 't Hontseind 2, *Jac van den Bussche*.....p. 03
- 'We moeten hier modern en prettig kunnen leven'
In gesprek met Robin van der Ha, *Adrie Dobbelaar*p. 25
- Zuster Will van Hooydonk, *oud-klasgenote J. Daalmans*.....p. 30
- Het verdrongen drama, *Jan van Elzaker*p. 32
- Kookboek voor den crisistijd, *Maria Rosskamp-vd Bergh*p. 57
- Kenèene, *Jan Luysterburg*p. 58
- Informatie voor de lezer, *redactie*p. 60

EEN DORP VOL CAFEETJES (Deel 16)

door J. van den Bussche

't Hontseind 2

't Hondseind rondom 1933, links de winkel van Nes Dekkers en rechts café De Boulevard

Vorige keer eindigden we bij café De Kraai en nu vervolgen we onze kroegentocht in het café ernaast op het 'hoekske' van de Koningin Wilhelminstraat en de straat het Hondseind. We bespreken de cafés die vroeger stonden aan het huidige Hondseind.

CAFÉ HET HOEKSKE

Op de hoek stond het woonhuis van Albert Spijkers-Koch. Dit werd in 1899 voor het eerst als café vernoemd met als herbergier/koopman Cornelis Mous en Catharina Theuns. Er werd een gelagkamer van 25m² bijgebouwd.

Voor zover bekend had hij ook binding met houtwerf De Kloes. Na zijn overlijden hertrouwde Catharina, meestal Kaat Kloes genoemd, met Antwerpenaar Christiaan van de Kloot, ingeschre-

*hurkend: Zonneberg en zijn vrouw Stiena Bogers - ?
staand: orgelman met zijn vrouw, Jo van Oevelen, Yvon
Bogers, Rini van Oevelen en geheel rechts Marie Bogers-
Ketelaars van café De Boulevard*

ven als Cloots. Zijn beroep van vrachtrijder paste goed bij de houtwerf. In 1904 werd Kaat weer weduwe en ze deed het pand over aan Johannes Franciscus Busch, briefbesteller uit Roosendaal, getrouwd met de Ossendrechtse Johanna Aloysia van der Poel. In 1911 verkochten zij het geheel aan Benedictus van der Poel en Johanna van den Bussche, die het op hun beurt twee jaar later doorverkochten aan slager Anthonius Jacobs, gehuwd met Dimphina van Veldhoven. Zij richtten naast het café een slagerij in en veranderden de naam van het café Het Hoekske in

CAFÉ DE BOULEVARD.

*In het midden Marie Bogers-Ketelaars met rechts haar
moeder Stien Ketelaars en links stiefvader Eduard Verlijnen,
'Bakkertje' genoemd. De laatste twee waren eigenaar van
café De Hoop in de Kon. Wilhelminastraat.*

Na tien jaar werd Riekus Bogers de nieuwe eigenaar. Riekus en zijn vrouw Marie Ketelaars gaven aannemer Levien van de Bergh opdracht het café grondig te verbouwen. De slagerij verdween en het café werd vergroot en in 1935 kwam daar nog een danszaal bij. Vanaf toen werd het ook Hotel Café Restaurant De Boulevard. Er was nu ruimte genoeg voor feesten, toneel en het plaatsen van draaiorgels tijdens kermis- of ander feestdagen. Speciaal om draaiorgels te kunnen plaatsen werd er geen verdiepingvloer boven de dansvloer aangebracht. Ook verenigingen vonden de weg naar De Boulevard. Voetbalclub OSC werd in 1927 opgericht en koos

De Boulevard als clubhuis. Hun voetbalveld lag op en nabij het Bakkertjesbos ten zuiden van het Wasseven. Toen kapelaan Van Putte in 1931 de Rooms Katholieke voetbalclub ODIO oprichtte oefende hij druk uit op de katholieke spelers van OSC. Café De Boulevard werd afgeschilderd als een zondig café met een heidense voetbalclub, met als gevolg dat OSC in 1935 ten onder ging.

Toch betekende dit niet de ondergang voor café De Boulevard, integendeel zelfs; De Boulevard groeide uit tot een van de drukst bezochte cafés van Ossendrecht. Riekus Bogers en zijn vrouw Marie bleven 35 jaar lang het café uitbaten en gaven in 1956 de zaak over aan hun zoon Wim, die gehuwd was met Antoinette van Oevelen. Van lieverlee vonden steeds meer verenigingen de weg

naar De Boulevard, zoals o.a. Buurtschap De Heide, in 1970 voetbalvereniging ODIO(!), gevolgd door tourclub De Grensrijders en biljartvereniging BVBO. Toen Wim en Net in 1977 omgezondheidsredenen moesten stoppen werd de zaak door hun twee kinderen, Lucienne en Harry, overgenomen.. In 1979 trokken Harry en zijn vrouw Frida zich uit de zaak terug, waarna zus Lucienne met haar man Ruud Kwaaitaal de uitbaters werden van HCR. De Boulevard.

Toen in 1989 Ruud overleed stond Lucienne er alleen voor. Het in korte tijd verliezen van zowel haar ouders als haar man brak haar op en in 1994 overleed ze. Haar dochter Ingrid nam de zaak tijdelijk waar tot in 1996 Fons van der Venne het overnam. Vanaf 1999 tot heden beheren Karel en Anette Ritzen het café-restaurant. Inmiddels hebben steeds meer verenigingen er hun clublokaal gevonden. Naast de eerdergenoemde verenigingen zijn dat EHBO Ossendrecht, lopersgroep de l'Oslopers, KPJ Ossendrecht, Stichting Buurtschappen Ossendrecht, zaalvoetbalclub de Boulevardboys en duivenclub De Welkomstvrienden.

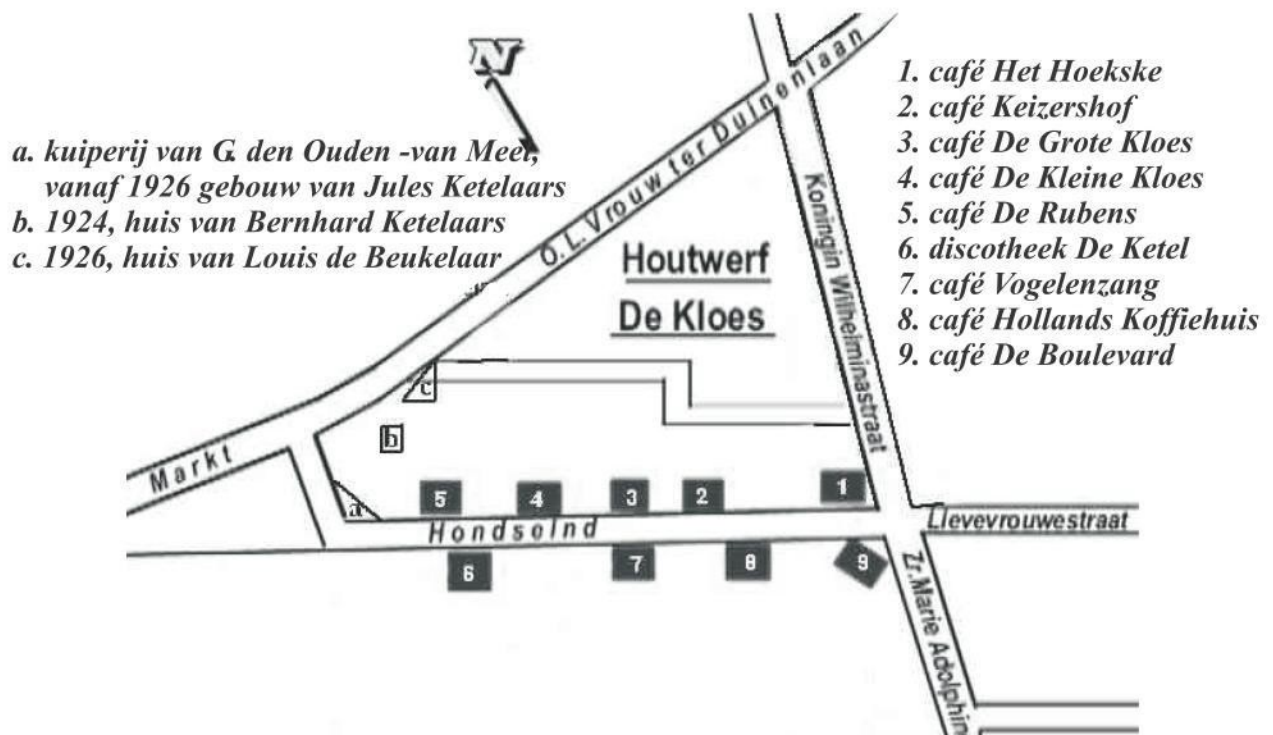
café De Boulevard

vlnr: Twan Mattheussens, Adrie van der Poel, Piet Dekkers, achterin cafébaas Wim Bogers en Fons de Jong nemen een pint in café De Boulevard

Net van Oevelen, echtgenote van Wim Bogers, achter de tap

CAFÉ KEIZERSHOF / DE VOLHARDING

In 1887 nam Petrus Smout een pand naast café het Hoekske, richting Markt, over. Hij liet het afbreken en ter plaatse een nieuwe woning met café Keizershof bouwen. In 1921 werd het café verkocht aan Frans van Loon en Dien Fraters die de naam veranderden in café De Volharding. Nadat het café kort na de Tweede Wereldoorlog gesloten werd, ging zoon Harry, bijgenaamd Boerke van Loon, met een slachterij en slagerswinkel verder. Zoon Frans werd zijn opvolger en liet begin jaren 70 naast de slagerij een nieuwe A & O supermarkt bouwen.

Toen hij in 1994 uit Ossendrecht vertrok werd de slagerij overgenomen door Ron Tak die tot nu toe nog slager op het Hondseind is.

←1931: achter de tafel Dien Fraters en Frans van Loon met links dochter Kaat tussen drie marehausses die bij hen in de kost waren.

CAFÉ DE KLOES / DE GROTE KLOES / DE HOOP / HET HANGIJZERKE / DE HALVE BELG / HET KARREWIEL / DE CARROUSEL

In de tweede helft van de 19e eeuw waren Benedictus Plompen en zijn vrouw Johanna Hugens uitbaters van café De Kloes.

Na afbraak in 1887 werd het café in grotere vorm herbouwd door Pieter Theuns en kreeg het de naam De Grote Kloes. De volgende eigenaar, Pol Theuns, veranderde de naam in Café De Hoop. Daarnaast had Pol een bakkerij met winkel. In 1934 kwam in zijn café een pakketdienst en voor de deur een bushalte van de BBA.

Na de dood van Pol lieten zijn twee vrijgezelle dochters Net en Lo de zaak verbouwen.

In de ruimte naast het café richtten ze een Jaminwinkel in. Broer Alexander kon ook in dit lange pand terecht met zijn winkel en bakkerij.

Toen Lo en Net van Polle in 1954 het café sloten bleef de Jaminwinkel open en ze

'behielden' ook de BBA dependance.

Na hun dood werd halverwege de jaren zestig het pand gekocht door Van Pul uit Huijbergen. Deze begon met verbouwing en herinrichting van het café. De eerste uitbaters werden Helmus en Mieke Teeuwen

die het café alweer een andere naam gaven, n.l. Het Hangijzerke. Toen ze na ruim tien jaar vertrokken volgden de caféhouders en de naamsveranderingen elkaar snel op. Het waren achtereenvolgens de gebroeders Van Pul met Café De Halve Belg, Ad en Lenie met Café Het Karrewiel en tenslotte Valentijn met De Carrousel.

Begin jaren negentig veranderde het café in een woonhuis.

*links en rechts: Pol Theuns en Bet Schroeijs.
Midden een bruiloft in 1950 voor café De Hoop*

Vanaf het jaar 2004 werd er door Fred van Dokkum kledingzaak de 3Gee's in gevestigd, maar al in 2009 werd het weer gewoon een woonhuis.

Alvorens we naar het volgende café, De Kleine Kloes, gaan komen we langs de manufactureurwinkel van Bernard Theuns en Marie Dekkers. Sedert 2 juni 2008 is bij dit pand -waar nu dierspecialzaak 't Stertje is-, een nieuw brouwerijtje actief. De gebroeders René en Marco Geilings zijn hier op kleine schaal begonnen met het brouwen van hun eigen bier dat op de markt gebracht wordt als Geilings bier.

Dat zij het bierbrouwen beheersen mag blijken uit het feit dat zij de titel "beste brouwer van Berrege en omstreken" gewonnen hebben en reeds meerdere malen clubkampioen bij het Bergsche Biergilde geweest zijn.

CAFÉ DE KLEINE KLOES

Toen de eerder genoemde Kaat Kloes in 1904 weduwe was geworden, verhuisde ze van café Het Hoekske naar een kleinere woning waarin opgenomen een winkeltje en herberg, dat in de volksmond De Kleine Kloes werd genoemd. Zij woonde hier samen met haar stiefzoon Napoleon Mous, bijgenaamd Polleke de Keizer. Toen Catharina in 1934 overleed werd het café gesloten en verhuisde Napoleon naar de Molendreef. Het perceel werd aan twee kopers overgedaan, n.l. aan Victor van den Bussche, die er een manufactureurwinkel begon en aan Desiré v.d. Poel-den Ouden, die er een elektriciteitswinkel bouwde met als specialiteit installatie en aansluitingen voor radio-distributie. Dat waren toen de zenders Hilversum 1 en Huizen, vanaf 's morgens 7 uur tot 's avonds 7 uur, plus nog een uurtje plaatjes draaien. Toen Desiré in 1964 verhuisde naar de hoek Markt/Hondseind werd de oude winkel omgebouwd tot een woning. In 2001 vestigde zich op de benedenverdieping de chocolade- en suikerwerk-winkel "Het Zoete Rijk".

Napoleon Mous ofwel Polleke de Keizer staat voor café De Kleine Kloes →

CAFÉ DE RUBENS / DE VOLKSVRIEND / DE RUBENSBAR

In het jaar 1900 begonnen Johannes Hendrickx en Lieke Schroeyers met het uitbaten van café De Rubens. Enkele jaren later werd er een zaaltje met dansvloer aangebouwd en ruimte voor een orgel. In het zaaltje werden onder meer toneeluitvoeringen verzorgd. Het Gilde Sint Sebastiaan

hield hier haar teerdagen en zelfs Harmonie De Hoop vond er vanaf 1945 tot 1949 onderdak. Naast cafébaas was Johannes van beroep handelsreiziger bij cichorei De Beukelaar. Enkele jaren na de oorlog nam de familie Sitters de zaak over en zij veranderden de naam van het café in De Volksvriend.

In 1954 werd Piet Geers de uitbater. Tien jaar later volgde een verbouwing en veranderde de naam De Volksvriend in De Rubensbar. Naast caféhouder werd Piet ook soepboer en bezorgde dagelijks warm gemaakte soep kant en klaar bij

Het echtpaar Hendrickx-Schroeyers voor hun café In den Rubens tijdens hun gouden bruiloft, 1894-1944. 2e rij links staat het echtpaar Schroeyers-Ansems van café Vogelenzang.

zijn klanten thuis. In 1982 verkocht Piet het café aan John van der Poel.

John liet het café ombouwen tot een cafetaria, gaf het de naam 't Ossekopke en opende de vernieuwde zaak in 1984. Cafetaria 't Ossekopke bestaat nog steeds, alleen is het sinds 2008 eigendom geworden van een Chinese ondernemer.

Verderop stond de kuiperij van Gijsbertus Den Ouden-van Meel, die in 1926 plaats moest maken voor een nieuw woonhuis voor Jules Ketelaars-van Put, met garage, smeerkelder en bijgebouwen. Van hieruit regelde hij zijn groot opgezet veetransport voor de boeren en de bevoorrading van de stallen, waar het vee in quarantaine moest alvorens het in België toegelaten werd.

Ook zijn broer Bernard Ketelaars bouwde in de buurt in 1924 een woning en houten schuur, bedoeld voor transportdienst. En toen Louis de Beukelaar in 1925 daar eveneens een nieuwe woning neerzette, verdween daarmee het wegje door houtwerf de Kloes.

Piet Geers en Carolien van Look.

Disco De Ketel

We steken de straat over en komen terecht bij Jan van Oevelen en zijn vrouw Wies den Ouden, die op het Hondseind woonden naast de slagerij van Sjef Koolen. Eerst had Jan een grossierderij, maar later ging hij over op een drankenhandel.

Nadat ze hiermee gestopt waren kocht Willy Ketelaars de woning en opende hier in 1982 een discotheek die de naam Disco De Ketel kreeg.

Foto boven: slagerij Koolen. Onder slager Sjef Koolen voor zijn winkel.

Boven: grossier Jan van Oevelen in zijn bestelwagen.

Deze discotheek vormde samen met disco De Boog, iets verderop, het uitgaanscentrum voor de jeugd in de jaren tachtig van de vorige eeuw. In 1988 gaf Willy de zaak over aan Rob de Nooyer, maar de klandizie liep terug waarna in 1990 de zaak gesloten werd. Momenteel is het pand omgebouwd tot Robs Tattoosshop, een zaak gespecialiseerd in het tatoeëren en body-art.

Vanaf De Ketel richting Zr. Marie-Adolphinestraat passeren we de plek waar vroeger de verf-winkel van Willem van Veldhoven-den Ouden stond. *Zie foto hieronder rechts vooraan. U ziet dat 't Hondseind hier Dorpsstraat genoemd wordt!* We lopen verder.

De meisjes van het Hondseind een dagje uit op het strand in Scheveningen, vlnr: Sophie Clarijs, Johanna Bolders, Loke Timmermans, Wies Koolen, ? Spangers, ? Bogers, Jo Soffers

Pret op het Hondseind voor de koek-en-suikerwerkenkraam.

Tijdens de bevrijdingsoptocht. de meisjes van het Hondseind, vlnr: Sjan Wouters, Sjan van Veldhoven, Hilda vd Bussche, Hilda Meylemans, Mit en Carolien van Veldhoven, Betsie Beukelaar, Hilda Bolders, Marie Hugens, Mina Suykerbuyk

Schoolmeubelfabriek

Op de plaats waar nu de ALDI supermarkt staat stond tot 1922 de wagenmakerij van Petrus van Pul-Huijbrechts. Na diens dood begonnen Jac Onstenk en Maria Bernedia Verwaaijen uit het Gelderse Renkum hier op 8 mei 1922 een schoolmeubelfabriekje onder de naam Onstenk Schoolmeubelen. De nieuwe bewoners stonden bekend onder de naam Baasje en Vrouwke Onstenk. In de drukste periode hadden zij werk voor tien timmerlui. Jac Onstenk bouwde een goede naam op. Een van zijn topstukken was de inrichting van de raadselder te Utrecht.

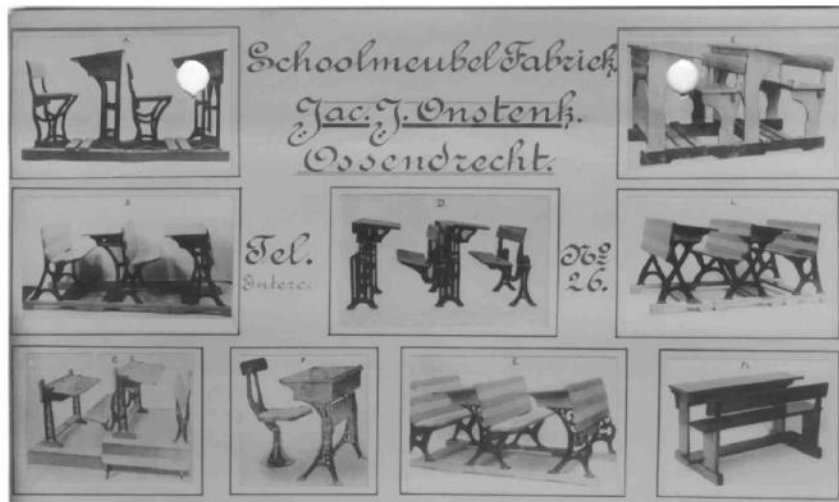
De meubelmaker zelf was bestuurslid van voetbalvereniging O.V.C die zijn clubhuis had in De Boulevard bij Henricus Bogers. Hij kwam in conflict met de in 1927 benoemde kapelaan Floran van Putte.

Deze Ossendrechtse kapelaan richtte in 1931 de r.k.-voetbalclub O.D.I.O. op en sommeerde Jac Onstenk het onkerkelijke O.V.C. te verlaten. Meerderen kregen dezelfde boodschap en stemden toe. Jac weigerde echter en dat kwam hem duur te staan. De familie beweert dat een faillissement het gevolg was. In

1932 verkocht hij het geheel aan Coby v.d. Poel en kon hijzelf verhuizen naar een woning, die Henricus Bogers had laten bouwen op het laatste stukje grond van houtwerf De Kloes. Daar stond ook nog een loods op en Onstenk maakte een nieuwe start, maar dat mocht niet meer baten. Vier jaar later werd de zaak gesloten en verhuisde Onstenk naar Bergen op Zoom.

Coby v.d. Poel slaagde wel in zijn opzet. Zijn timmerwerkplaats floreerde en hij begon daarnaast met een winkel in huishoudelijke artikelen.

Coby werd opgevolgd door zijn zoon Cees. In 1995 werd de zaak gesloten, waarna in 1997 supermarkt de ALDI er zich vestigde.

CAFÉ VOGELZANG / LATER DISCOTHEEK DE BOOG

Rond 1900 lieten Ludovicus Schroeyers en Ida Ansems hun café bouwen met de naam

Vogelzang, ontleend aan de veldnaam van de twee daarachter gelegen hectaren grond. In de volksmond was het echter *de staminee van den Boesterd*, die van beroep landbouwer en houthandelaar was. Ook Ida

maakte zich verdienstelijk en had gedurende een aantal jaren rijksambtenaren als kostgangers. In de meidagen van 1940 is aan de servituten achter hun woning, met hun hout, een grote schuilkel-der gebouwd voor mensen van het Hondseind. In de oorlogsjaren werd het café gebruikt als kan-toor voor uitgaaf van distributiebonkaarten.

Na 1946 namen zoon Leon en diens vrouw Berta Joosen de boel over en werd het wederom een goedlopend café met biljard en vogelpikclub.

Na Leon werd Ko van Dooren, bijgenaamd Koperen Ko, uitbater van het café. Zijn vrouw Anne-ke vermaakte haar gasten met het zingen van liedjes en onder haar artiestennaam Eva Palmay kreeg zij bekendheid in de omgeving. In 1972 nam Leo Bogers de zaak over en hij veranderde de naam Vogelenzang in Café De Boog. Hij vergrootte het café van 33m² naar 60m² en maakte er een uitgaanscentrum voor jongeren van. Deze Disco De Boog veroorzaakte nogal wat klachten. Toen in 1991 de discotheek door brand verwoest werd treurde de Ossendrechtse jeugd, maar de zaak werd niet meer opgebouwd tot opluchting van de omwonenden. In 1995 werd het pand afgebro-ken om plaats te maken voor supermarkt de Golff.

Schoenmaker Antoon Soffers

Naast café Vogelenzang werd eind 1898 de woning gebouwd van schoenmaker Antoon Soffers-van Lakwijk. Zoon Pol nam het over en hij was -tot omstreeks 1970- de laatste die dit beroep in Ossendrecht uitoefende.

HET HOLLANDSE KOFFIEHUIS

Bernard Johannes Musters en Guidonee Maria Francisca Theuns bouwden rond 1900 een woning met een machinaal ingerichte timmermanswerkplaats en herberg van 36m², die de naam Het Hol-lands Koffiehuis kreeg. Naard Musters was een begrip in de bouwwereld.

Na de dood van zijn vrouw hertrouwde hij in 1917 met Martina Louisa Koolen en toen zij in 1920 stierf, gaf dochter Dien de voorkeur aan een galanteriewinkel en werd het koffiehuis omge-bouwd. Dien was blijkbaar ook een goede gastvrouw want vele kostgangers vonden bij haar een goed onderkomen. Toen zij met de winkel stopte, bouwde Fons van der Venne het pand om naar een speelgoedzaak.

Vanaf het jaar 2003 volgde een uitbreiding van supermarkt De Golff waarbij de winkel van Fons van der Venne verdween.

Foto hiernaast: links de speel-goedzaak van Fons van der Venne en rechts vooraan woonde kleermaker Jan-neke den Naaier (eigenlijk Tim-mermans ge-naamd) die ook tabak-, sigaren- en cigarillos ver-kocht.

CAFÉ DE BOULEVARD

In de bocht van Hondseind/Zuster Marie Adolphinestraat, waar nu Hotel Dekkers staat, kochten de polderjongen Cornelis Wils en Dimphina van Lakwijk een bouwvallig huisje voor afbraak en vormden het in 1898 om tot nieuwe woning met herberg genaamd De Boulevard. Hun dochter Johanna Cornelia huwde in 1904 met Cornelis Dekkers, eveneens grondwerker beroep, en zij namen het café over.

Dit café kwam in het nieuws vanwege een massale vechtpartij tijdens Ossendrechtse kermis op maandagavond 18 juni 1907. De aanleiding van dit geweld behoeft enige uitleg vooraf.

De Ossendrechtse polderjongens

Na het indijken van de Vijdtpolder in 1860 was er voor heel wat Ossendrechtse arbeiders geen werk meer. Bij de boeren op de kleigronden, ontstaan door inpoldering, konden ze niet allemaal worden geplaatst.

Het duurde even, maar rond 1870 kwamen een soort koppelbazen grondwerkers zoeken, die elders voor inpolderingen, dijkaanleg, kanalen graven en verdere waterwerken, konden worden ingezet. Het was een vak dat de West-Brabander door bovengenoemde werken had geleerd, en waar nu weer vraag naar was. Zij kregen al heel snel de naam Polderjongens en gingen voor langere tijd van huis.

Op veel plaatsen waren ze actief, zowel in Noord- en Zuid-Holland, Gelderland, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. Zelfs troffen we er aan in het Groningse Appingendam en bij de Afsluitdijk. Ze keerden niet allemaal terug; een aantal vond er zijn grote liefde en meer werkaanbod. Het thuisfront van landarbeiders zat intussen verstrikt in de graancrisis van 1878 tot 1895. Maar elders was dus nog geld te verdienen. De polderjongens maakten daar gebruik van.

In het jaar 1895 werden in Ossendrecht vijftig woningen gebouwd, zeker ook met geld van elders.

Werk in het buitenland

Nederlandse grond- en baggerbedrijven zoals Dirk Verstoep en Boskalis voerden werken uit in Luxemburg, Frankrijk, maar vooral ook Duitsland. Met veel West-Brabantse polderjongens is daar heel wat tot stand gebracht. Vanuit Ossendrecht waren de pioniers Jan van der Poel-Ketelaars, Sjef Buijzen-Musters, de gebroeders De Bree-van der Poel, Lukke de Wit-van der Poel, Frans de Wit-Raaijmakers, Stan Smits-De Brie, Louis Huijgen-de Koning, en zeker nog vele anderen.

Ossendrechtse polderjongens begin 1900 in Duitsland

*Bovenste rij: Saaïke, Jantje van de Poel, Bet van Moppe, Fluit Musters, Fleske, Kruffel en Pektouw
Onder: Kontje, Gilles, Ant.van Hoof, Van Thillo, Ko den Does, Vic Kil, Kiem Vette en flaps v.d. Poel*

Wies van der Poel, echtgenote van Lukke de Wit, vertelt: “Je moest als vrouw van de ploegbaas niet alleen voor eten zorgen maar ook de woonboot of de barak onderhouden, wassen en zo meer.” Ze had hulp van de flaps, de jongste uit de ploeg, die van alles deed en rondging met de theekeutel naar het werkvolk. Er was in die dagen nog geen telefoon, maar wel polderjongens die niet konden lezen of schrijven, en toch post kregen. Wies onderhield de contacten en droeg zorg voor een matig drankgebruik in de vrije tijd. Dat matig lukte niet bij de z.g. menarken [verslaafde drinkers], maar vaak waren dat wel goede werkers. De vrouwen of moeders thuis kregen geld via de gemeente. Wanneer de polderjongen met verlof kwam, moest hij zich direct melden bij de veldwachter en dan stopte de betaling. Alle weken werd een gedeelte van het loon aan de mannen uitbetaald en moest Wies ook kost of ménagegeld ontvangen. Er was geen bank of kluis en meestal droegen de mannen de geldbeurs met een kettinkje om de hals. West-Brabant heeft de Gouden Eeuw nooit gekend, maar men was nu wel beland in het goudentientjestijdperk, omdat de grote bedrijven daar in het buitenland meestal mee betaalden.

Wies vertelt verder:

“Bij Stettin lag onze werkboot in rivier de Oder. Daar werd gekanaliseerd. Vanaf Bergen op Zoom was dat een volle dag treinen voor we er waren. Zo zag je nog wat van de wereld. Mijn man en ik deden dit werk graag en de verdiensten waren goed.

Een polderjongen kon, wanneer de man zuinig leefde, en ook de vrouw met de kinderen thuis, zo per jaar wel f 500 sparen.” Dat hield in dat men na enkele jaren een flink perceel grond kon kopen, met of zonder huis, wat een goede basis zou zijn voor het latere leven. Anderen gingen nog verder en wilden als ze na een wat langere periode terugkeerden, zelfstandig iets ondernemen of een cafeetje erbij doen. Dit kwam vaak voor en heeft veel bijgedragen tot het grote aantal cafeetjes in Ossendrecht. Dat bleef goed gaan, omdat tijdens de Eerste Wereldoorlog er inkwartiering in het dorp kwam en er ook veel Belgische vluchtelingen verbleven.

Zo namen pionier Jan van der Poel en zijn vrouw Bet Ketelaars in 1906 het café De Eekhoorn in de Kon.Wilhelminastraat over van een houtbewerker. Het werd de herberg voor polderjongens, die hier werk en inlichtingen konden krijgen.

*vlnr: de polderjongens ?,
Vd Eijnden, Van Dijke en
Hazen*

De moord te Stettin

Er waren meerdere Ossendrechtaren in andere ploegen werkzaam bij de kanalisering van de rivier de Oder. Op kermissen of feesten waren de buitenlanders niet altijd graag geziene gasten. Tijdens een van deze feesten ontstond er een gevecht waarbij een Duitser met een mes werd neergestoken en later overleed. Grote paniek en bijna direct werd de dader gezocht onder de gastarbeiders. Onderzoek en dreigementen volgden elkaar op. Werd het een Ossendrechtse werknemer te veel of was het haat: in ieder geval maakte hij een dorpsgenoot verdacht. Deze man werd gelijk gearresteerd en ondervraagd, maar ontkende dat ten zeerste. Men zegt dat hij twee jaar in voorarrest heeft gezeten, maar al die tijd bleef ontkennen. De dader is nooit gevonden en ten einde raad liet men de verdachte vrij. De werken bij de Oder waren inmiddels klaar. De man, die hem had aangebracht, was bekend en verbleef nu in Ossendrecht; hij werd geïnformeerd over de vrijlating

en vluchtte met zijn gezin naar elders. Er is nooit een confrontatie geweest tussen deze twee mannen. Wel bleef deze kwestie lang het gesprek van de dag totdat zich weer nieuwe zaken voordeden.

Nog een vechtpartij / Ossendrechtse kermis 1907

De krant Grondwet van 21 juni 1907 schonk bijzonder veel aandacht aan de bloedige vechtpartij in Ossendrecht. De speciale verslaggever "Nassau-Brabant" meldde: Zoo als wij in ons nummer van j.l. dinsdag nog in het kort konden mededelen, heeft maandag-nacht een hevige vechten en snijpartij te Ossendrecht plaatsgehad. Ter plaatse vernamen we daarover nog het volgende: In de laatste tijd komen dikwijls troepen jongens van het "minste" allooi uit de gemeente Santvliet [België] het welk op korte afstand van Ossendrecht is gelegen, des Zondags en Maandags naar Ossendrecht en zetten daar de boel op stellen.

Thans, nu het kermis is, was maandagavond omstreeks 11 uur weer een troep van deze herriemakers van de Santvliet –Heide, ruim 20 man sterk, naar Ossendrecht getrokken, blijkbaar alleen met het doel om het de politie danig lastig te maken en met haar af te rekenen wegens een vete die nog bestond. Onder hen waren er nog welke gevangenisstraf te goed hadden en dat moest men de marechaussee eens goed inpeperen, om daarmee te stoppen. Er werd heel wat vernield in enkele cafees en brigadier Pieter Postma werd onverwacht op straat neergeslagen, en lag bewusteloos op de grond. Veldwachter Dingemans wist hem te ontzetten maar werd ook neergeslagen en raak getrapt. Verder ontstonden er schermutselingen rond marechaussee Bakker en brigadier Elst. Na waarschuwingsschoten in de lucht, welke met hoongelach werden beantwoord, volgde wederom een nieuwe aanval en viel aanvoerder Peer Cabus, door de marechaussee met twee revolverschoten in de buik geraakt, zwaargewond op de grond. De strijd was gestreden. Zijn maten hebben hem per kruiwagen vervoerd naar Santvliet en hij is daar later aan deze verwondingen overleden. Dit alles kreeg nog een flinke nasleep en de aanduiding, dat Ossendrechtse kermis er een was van moord en doodslag.

Hoe was dit begonnen?

Er waren klachten over veel onrust in en bij Ossendrecht aan de grens.

In 1881 werden uit voorzorg twee marechaussees aldaar gedetacheerd, welke zich in volle wapenrusting moesten melden bij de burgemeester. Ze kregen de opdracht om zelf in hun voeding te voorzien, waarvoor een kleine vergoeding werd neergeteld. Het plaatsen van de protestantse marechaussee kreeg de voorkeur; was dit opzet en misschien geen goed begin? In januari 1882 werd aan deze gedetacheerde een onderofficier toegevoegd en zo startte de brigade met “koninklijk gezag”, met karig salaris en ondergebracht in een arbeidershuisje, aan een te simpel voorgestelde opdracht. Of moest de kracht komen van geüniformeerde arrogantie, die de dienst ging uitmaken en dat varkentje wel even zou wassen? Sterk was de start verder niet: alles moest te voet worden uitgevoerd, opgeschreven en verder verwerkt worden. Ook het bosrijke Putte hoorde bij hun werkterrein. De veldwachter ofwel gardevil werd geminacht, maar al snel bleek, dat hij de mensen en omgeving veel beter kende dan het corps.

In het jaar 1887 werd de brigade vijf man sterk, maar nog kregen ze de zaken niet op orde. De grens met zijn bewoners is altijd een apart territorium geweest met ieder voor zich en een samen optrekken als dat zo uitkwam. Een stap vooruit ten gunste van de brigade was, dat de heer Philips een grote dubbele woning liet bouwen bij de quarantainestallen aan de Langeweg, en de marechaussee in 1901 deze na veel aandringen kon huren en opwaardeerde tot de “marechausseeskazerne”.

Voor de Eerste Wereldoorlog werd er veel stiekem gedanst in de cafés en trok dat vooral jongens met smokkelgeld aan van over de grens; de herbergiers vaarden daar wel bij. De kinderen hielden tegen kleine vergoedingen de wacht en meldden op tijd dat de marechaussee in aantocht was. De polderjongens waren van huis en niet alle meisjes gingen vrijuit in hun beloftes aan hen. De jeugd heeft nu eenmaal zijn eigen charme, maar zorgde wel vaak voor de nodige grillen. Toch is er nooit een algeheel conflict geweest tussen Santvliet en Ossendrecht en in een tijdvak van jaren zijn heel wat huwelijken tussen hen, aan beide zijden van de meet, ingezegend. Grensvoordeeltjes en grotere smokkelhandel zijn er ook altijd geweest en vaak was er voorkennis van het dienstrooster der douane en marechaussee. De Belgische grensambtenaren waren ruimer in hun opvatting, wat bij de jongeren veel beter overkwam. Zo ontstond er een vete tegen deze strenge protestantse Hollanders. “Zonder vrees en zonder blaam,” was het devies der Nederlandse marechaussee, maar de gewone man was meestal de zondaar, terwijl anderen vaak een stevig graantje meepikten in hun voordeel, zeker ten tijde van oorlog. Confrontaties bleven niet uit, met wisselende winnaars. Later kwamen de marechaussee en het koninklijk gezag meer tot hun recht door toename van mobiliteit en ervaring, al duurde dat nog wel een aantal jaren.

Ossendrechtse naamsverwarring

Op een keer ontmoette ik mijnheer Bos uit Bergen op Zoom, die werkzaam was geweest bij de pensioendienst. Na de Tweede Wereldoorlog kwam aan de orde dat de mannen, die vroeger in Duitsland hadden gewerkt, pensioen konden aanvragen. Bos kreeg de opdracht deze mensen in Ossendrecht daarvoor te benaderen en had een lijst met vele namen.

We hebben erom gelachen, want dat bleek geen makkelijke opdracht. Zoals de bijbel zijn Babylonische spraakverwarring had, zo kende Ossendrecht zijn eigen namenverwarring.

Wies van der Poel vertelde dat haar man vroeger de [doop]namen van zijn mensen had op moeten geven, maar verder werkten ze altijd met bijnamen. Met veel plezier rolden bij ons na zoveel jaar nog eens de namen en bijnamen over tafel. De familie Musters was daarin goed vertegenwoordigd met mannen als: de Gillis, de Saai, de Fluit, de Kruffel, de Laaier, de Slop en de Cranes.

Bovenste rij vlnr: Pieter Hugens, Fool van Opdorp, Tiest vd Eynden, Piet Hendrixx, Dupke van Oevelen en Louis Schroeyers

Onderste rij vlnr: Omeke Cleeren, Naand Hazen, Van Dijke (Petter) en Dupke van Dijke

Zo ook de achternaam Van Oevelen met bijvoorbeeld: het Schaap, Kepier, Proosje, Kontje en de Van Lentjes. De zonen van Mie Lol, officieel ingeschreven als Van den Berg, hadden bijnamen zoals: Toeps, Sjaak, Rest en den Dikke van Mie Lol. Mie droeg altijd een speciaal gebreid mutsje dat hier in de grensstreek de Lolmuts werd genoemd. En verder waren Bet van der Poel-Ketelaars en haar broer Geitje nazaten van Mop Ketelaars, niet te verwisselen met de mannen van Mop Dekkers.

Doeske Dekkers en Doeske van Dooren hadden beiden een andere stamvader, zo ook Dupke Dekkers en Dupke van Dijke. En vergist u niet in de juiste personen die de naam Nottel, Nuttel, of Gattel droegen. Zo ging het nog verder met de Schàrepe, Pektouw en de Loebert, Petterke, Stekske en Stokske, Konijntje de Wit en Boemeleteire, Kuske Swagemakers, Schoetje, Jaske,

den Blekke, de Teutjes, de Carlo, de Pikoos en Arie van Jaantjes, de Bellekus en de gebroeders van Naante, genoemd naar hun moeder Naant van de Zande. Wies was heel helder van geest en kende de polder jongens allemaal. “Het was als vrouw en medewerkster van de krooibaas, een bijzonder stuk uit mijn leven,” was haar eindconclusie. Zij is gestorven in Rotterdam, op een dag na, honderd jaar geworden.

Meneer Bos kende de namen van de voornaamste werkgevers in Duitsland:

Gebrüder Goethart in Düsseldorf

August Fieschendieck in Osterfeld

NV Mannesmann in Duisburg

NV Krupp in Essen

Staalgieterij Herrnhuter in Essen

Bruinkoolmijn Brühl bij Keulen

Goethart werkte in Düsseldorf, Duisburg, Kiel en Stettin [in weg- en waterbouw]

Fieschendieck was destijds wat men nu noemt 'n grote koppelbaas voor werken in Oberhausen, Gladbeck, Riesenback, Dulmen, Westfalen, Langvelt, Stokberg, Borbech, Osterfeld. Zijn volk werd tewerkgesteld bij grintafravingen langs de Rijn.

Ook werkte men voor diverse steenbakkerijen waar vuurvaste steen werd gebakken, die in de smeltovens van ijzergieterijen werd gebruikt.

De periode dat in Duitsland werd gewerkt lag tussen 1876 tot 1917.

Bos moest voor iedere werknemer twee getuigen horen. Hij heeft zijn werk naar behoren gedaan, zodat nog veel mensen van dit niet verwachte “pensioen” genoten. In die tijd trad ook de noodwet Drees in werking. Het bracht vreugde en achterdocht, dit kan niet waar zijn, dat moet later terugbetaald worden. Zo gonsden de geruchten bij de oud-Duitslandgangers. Nog jaren nadien bleven de vele contacten met parochies in Duitsland. Zo moesten alle kinderen van gastarbeiders, die daar geboren waren en later huwden, er hun doopakte opvragen.

In dit tijdperk waren de polderjongens ook werkzaam aan de spoorlijn in Luxemburg en de waterwerken in België, vooral rond Antwerpen. In Nederland in Rotterdam, Amsterdam, Haarlemmeer, en weer later bij het Julianakanaal, Wilhelminakanaal en het kanaal van Zuid-Beveland.

De ouwe sok

Het is niet aan te geven wat dit alles financieel precies teweeg heeft gebracht in Ossendrecht [en West-Brabant], maar de verdiensten buiten de regio lagen veel hoger dan hier. Het gezegde was: de kantmaaiers blijven thuis, de rest zit in Duitsland, want daar is geld te verdienen. Er kwam echter weinig spaargeld op de bank, want, zo dacht men toen: de ambtenarij hoeft niet te weten waar nog wat opgeborgen lag. Slechts een enkeling bezocht de bank van Van Mierlo in Bergen op Zoom. Uiteindelijk was het een publiek geheim, maar niet controleerbaar, dat het systeem ‘opbergen in de ouwe sok’ door velen werd gebezigd. Zorg voor jezelf, er zullen ook mindere tijden komen. De sociale wetten waren nog ver zoek. Liever te boek staan als onvermogen, dan kreeg men bij werkeloosheid dopgeld of toegang naar werkverschaffing. Wie na de Tweede Wereldoorlog nog een gouden tientje in ‘de sok’ had, kon daar in Belgisch Putte een nieuwe fiets voor kopen. Dat was dan nog een naglans van dit Goudentientjestijdperk in West-Brabant.

Terug naar café De Boulevard

Na die beruchte kermis van 1907 gingen Cornelius, ook wel Nes genoemd, Dekkers en zijn vrouw Cornelia Wils nog drie jaar verder en schakelden toen over van herberg naar een winkel met ellegoed en wat daar allemaal bij hoort. De topstukken van hun handel werden de Belgische pet of klak en het zipke of grijs jasje. Een wat glanzend tussendoortje, waar ook speciale fietsschoentjes bij pasten. Iedere zichzelf respecterende polderjongen droeg in de week een gewone pet, maar voor zon- en feestdagen een chic Bels klakske. Het ging zover dat in de Eerste Wereldoorlog dit product vanuit België, ondanks de stroomdraadversperring, werd ingevoerd. Toen later de dames hun lange haar tot een kort polkakapsel lieten knippen speelde Nes hierop in met de verkoop van zijn moderne dameshoedjes. Voor de heren bleef het klakske van Nes Dekkers in trek tot aan de Tweede Wereldoorlog.

Aan het einde van de 20e eeuw kocht Hotel Dekkers de winkel op en liet het afbreken t.b.v. de uitbreiding van hun hotel. ♣

DRIE KEER CAFÉ BOULEVARD

In Ossendrecht zijn er wel drie cafés (geweest) met de naam De Boulevard. Waar komt die naam toch vandaan? Wel, van het oud-Nederlandse woord wolberc of bollewerk. Een van de betekenissen is versterking. Dus een grind- of zandweg die omgezet wordt in een steenweg kan natuurlijk wel als een versterking gezien worden.

Het eerste café stond in 1898 op het Hondseind, aan de nieuwe steenweg, die in 1882 was aangelegd vanaf het Dorp naar de 'weg Bergen op Zoom-Antwerpse straatweg' [Putse steenweg].

Het tweede café De Boulevard werd gebouwd door Stan Smits in 1912. Dit is al besproken in Tijding 2007-1 en het heet nu Café Calfven. Ook gelegen aan de nieuwe steenweg, ditmaal vanaf de grens met België over Calfven naar Hoogerheide. Café nummer drie bestaat nog steeds en is gelegen tegenover het eerste Café De Boulevard. Pas sinds 1915 werd de oude naam Het Hoekske veranderd in De Boulevard.

Ook in Hoogerheide en Bergen op Zoom vinden we deze cafébenaming terug.

“We moeten hier modern en prettig kunnen leven.”

In gesprek met Robin van der Ha

Net terug van vakantie heb ik een afspraak met Robin van der Ha.

De redactieraad van de Tijding wilde ter afwisseling nu eens een jonge inwoner uit Woensdrecht laten interviewen. Om te zien hoe de “jeugd” tegen ons heem aankijkt en wat die er zoal van weet. Maar wie? Waarom niet het jongste raadslid werd er geopperd, die zal toch wel iets te melden hebben over zijn of haar omgeving? Wat blijkt: het jongste raadslid is geen autochtoon en we waren dus benieuwd wat deze 36-jarige Robin van der Ha – dat was hem dus – ons als iemand die hier van buitenaf is komen wonen, kon vertellen..

Ik belde medio juni om een afspraak te maken en vertelde dat zijn partij en de heemkundekring een gemeenschappelijke factor hebben, te weten vergrijzing en een teruglopend aantal leden.

Een basis voor een goed gesprek?
Robin nam de invitatie aan.

Wanneer ik op de afgesproken datum en tijd op mijn fiets bij zijn woning arriveer in de Hoef, zie ik een uitbundig oranje versierd huis. Ik vrees dat hij een teleurgestelde indruk zal maken na het verlies van “ons team” tegen Spanje. Integendeel. Opgewekt laat hij me binnen in zijn huis. Maakt verse

koffie en vertelt dat hij “onze jongens” vier weken lang fantastisch vond spelen. En de finale? “Ja, die had minder hard en vooral minder verdedigend gespeeld mogen worden. Nigel de Jong had daarbij wat mij betreft voor zijn karateschop direct een rode kaart mogen krijgen.”

Nee, Robin is zeker niet aangeslagen of teleurgesteld. De oranje versiering voor en in het huis van de familie Van der Ha aan de Bijentiende is ook twee dagen na de verloren finale nog steeds aanwezig.

Zeeuws Vlaamse herkomst

Robin werd in 1974 geboren in Zeeuws Vlaanderen en groeide tot na zijn middelbare schooltijd op in Kloosterzande. Zijn vrouw Gerda is eveneens afkomstig uit hetzelfde stukje Nederland. Zij komt uit het zuidelijk gelegen dorp Clinge. Samen hebben ze twee kinderen, de jongens Jeroen (11) en Yannick (9).

Koninklijke Luchtmacht

“Na de middelbare school ben ik naar de KMA gegaan te Breda, waarna ik drie jaar later werd gestationeerd op de vliegbasis

Twente. Toen die acht jaar later werd gesloten moest ik solliciteren. Dat deed ik op de vliegbasis Woensdrecht, waar ik in 2004 werd aangenomen. Sinds 2008 ben ik werkzaam bij de staf van de Luchtmacht te Breda. Als officier (majoor) verzorg ik de logistieke

coördinatie voor F-16 operaties in het buitenland (zoals Afghanistan). Daarnaast is mijn bureau overkoepelend voor de beide F-16 vliegvelden (Volkel en

Leeuwarden) om schaarse middelen toe te wijzen (prioriteitsstelling). Mijn verdere carrière zal ook bij de luchtmacht zijn. Wellicht in Den Haag.”

Twente versus de Zuidwesthoek

“We zijn blij dat we in Hoogerheide wonen. De Zuidwesthoek is totaal anders dan Twente. Het is hier bourgondisch. Net als in onze geboortestreek. Ook is het veel gemakkelijker om hier te integreren. In Twente was het lastiger om aansluiting te vinden, al lukte dat mede door de komst van onze kinderen wel voor een deel. Maar in Hoogerheide gaat het veel makkelijker. Ook de klank van de taal hier is ons vertrouwd. Een mengeling van Brabants, Zeeuws en Vlaams. Sterk lijkend op de taal uit onze geboortestreek. Plus uiteraard de mentaliteit. Hier duurt een feest zolang het feest duurt, desnoods tot zes uur in de ochtend. Daar waren we in Zeeuws-Vlaanderen ook mee vertrouwd.”

Heemkunde

Plagend probeer ik zijn heemkundekennis te testen. Ik zeg dat hij op de Bijtentiende woont, maar weet hij ook waar die naam vandaan komt?

Heeft Robin zich goed voorbereid op dit gesprek? Hij weet het antwoord. Niet door zijn inzage op onze website voorafgaand aan ons gesprek, maar uit het boekje “De Hoef in verklaringen en vertellingen” dat alle inwoners van deze nieuwbouwwijk gekregen hebben. Spontaan vertelt hij het goede antwoord. Over de tijd van vroeger, toen het gewoonte was om de kerk respectievelijk de pastoor 10% van de (bijen)opbrengst te geven ter ondersteuning van zijn parochiale werk. “Toen mijn vader voor het eerst bij ons in de Hoef op bezoek kwam, vielen de vreemde straatnamen hem op, zoals Lammertende. Wat is dat voor een naam, vroeg hij. Ik kon het dankzij dit boekje over de Hoef eenvoudig uitleggen, net als de herleiding van onze eigen straatnaam Bijtentiende.”

“Wat weet je van de heemkundekring?” vraag ik.

“Niet veel,” zegt hij eerlijk. “Wel dat jullie een website hebben en een museum in Ossendrecht.” Ik complimenteer hem, want hij weet volgens mij dan toch al meer van ons dan de gemiddelde inwijkeling.

Leven op de Brabantse Wal

“Waar denk je aan bij de Brabantse Wal?” vraag ik.

Hij antwoordt daarbij te denken aan de natuur en de geologie. Vooral de steilwand en de zandduinen.

Maar ook de unieke ligging en het unieke hoogteverschil met de polders in Zeeland.

“Kenmerkende bebouwing zoals in Twente met zijn Saksische boerderijen of het typerend coulissenlandschap in Twente is hier niet”.

Ik vraag of hij het niet jammer vindt dat er geen specifieke streekbebouwing in de Zuidwesthoek is om te behouden of een originele bouwstijl om voor de toekomst weer opnieuw uit te werken. Robin haalt zijn schouders op en zegt dat zoiets wel financieel haalbaar moet zijn en gedragen moet

worden door de bevolking. Zoiets moet als het ware bij de mensen in de genen zitten.

Hij is van mening dat de Zuidwesthoek kleinschalig zal blijven en dat het hoogste belang moet zijn dat mensen er prettig en kwalitatief moeten kunnen wonen. Zonder de bekende irritaties als overlast van hondenpoep of parkeerproblemen.

“Zelfs in de Hoef had dat beter gekund. De meeste mensen kunnen maar één auto voor de deur kwijt en moeten dan parkeren op het centrale parkeerterrein bij het gezondheidscentrum. Welnu dat doen ze niet en dus is die parking meestal zo goed als leeg.”

In de Raadhuisstraat moeten dringend nieuwe winkels komen.

Ook dat hoort bij prettig wonen op de Brabantse Wal. Om dat financieel haalbaar te maken is helaas hoogbouw noodzakelijk, alleen al vanwege de hoge verwervingskosten en de kosten van sloop. Om op lange termijn voldoende parkeergelegenheid te hebben is ook een parkeergarage noodzakelijk en dat is duur. Maar benadrukt hij, parkeren in de Zuidwesthoek moet gratis blijven, dat

is een belangrijke aantrekkingskracht voor consumenten, ook van buiten onze gemeente.

Behalve woningen en winkels moet er ook voldoende werkgelegenheid zijn. Met name voor lager opgeleiden. Die zijn vaak minder bereid en ook geringer in staat dan hoger opgeleiden om als forens dagelijks tussen hun woonplaats en de Randstad te pendelen.

Ik vraag of meer woningen en bedrijven niet op gespannen voet staat met de natuur, vooral met de vele Natura 2000 gebieden die onze gemeente rijk is.

“Je moet niet alleen oog hebben voor de natuur,” antwoordt hij. “Ook de combinatie rood, groen en blauw is belangrijk. Duurzaamheid op basis van People, Planet en Profit moet bepalend zijn.”

Even denkt hij na en haalt ondertussen een tweede maal koffie.

“Ik was in New York en zag daar dat elk bedrijf van een bepaalde grootte verplicht is

om een park(je) aan te leggen met een bankje. Zo creëer je groen tussen rood. Het schept een ruimtelijke en relaxte sfeer. “Voor nieuwe en uitbreidende bedrijven zou dat bij ons ook kunnen. Ook de woningen die we bouwen moeten moderner zijn, desnoods duurder. We moeten hier modern en prettig kunnen leven. Bovendien moeten we rekening houden met krimp van de bevolking en een groei met min of meer stedelijke ambities is dus niet realistisch.”

Toerisme

De Brabantse Wal wordt steeds nadrukkelijker op de kaart gezet voor toerisme, vertel ik. “Denk je niet dat onze vliegbasis juist die beoogde toeristen afschrikt?”

Lachend vertelt hij, dat hij als luchtmachtofficier graag naar overvliegende vliegtuigen kijkt.

“Maar het zijn er maar weinig die hier overvliegen of starten en landen. De toekomst van Aviolanda is enkel gericht op baangebonden bedrijven. Op onderhoud dus en dat is iets anders dan vliegende toestellen!”

Ik opper dat zo iets snel kan veranderen.

Immers de F-16 squadrons op Volkel moeten op zoek naar een nieuwe uitwijkbasis sinds Eindhoven meer ruimte nodig heeft voor civiele luchtvaart. Woensdrecht is hierbij als kandidaat voor deze F-16 ‘s genoemd.

“Maar de burgemeester heeft inmiddels al gezegd, dat dit squadron in Woensdrecht niet welkom is,” reageert Robin. “Dus zal het plan voor Aviolanda niet wijzigen tot een operationele basis.”

We zijn er nog niet

Ik stel dat de Brabantse Wal nog lang geen toeristische trekpleister is en dat vooral investeringen nodig zijn in toeristische fiets- en wandelpaden door de natuur van het grensoverschrijdend park en de Kalmthoutse heide. Plus dat er overal terrasjes moeten zijn, evenals campings en Bed & Breakfast gelegenheden. Omdat toeristen dat minimaal van een toeristisch gebied verwachten. “Ja, we zijn er nog niet,” erkent Robin. “Maar er wordt hard aan gewerkt en het besef dat we daarin verder moeten ontwikkelen is duidelijk bij velen aanwezig. Vergis je echter niet. We hebben met diverse grondeigenaren te maken en die allemaal tot medewerking krijgen is een complexe zaak.”

Hij noemt het bunkertraject als recent voorbeeld om toeristen te lokken. Deze worden gerenoveerd, ingepast in het landschap en via toeristische fietspaden met elkaar verbonden.

Hij zegt trots te zijn op de wijze waarop die inpassing gestalte heeft gekregen. Bijvoorbeeld langs de randweg. Ik reageer enigszins geprikkeld.

“Dat is omdat er subsidie voor beschikbaar kwam uit Brussel,” zeg ik.

“Niet omdat ons gemeentebestuur een heldere cultuurhistorische visie heeft. Het oude raadhuis in de Raadhuisstraat werd afgebroken. Tegen de wil van veel inwoners. Dat raadhuis was echt ons erfgoed dat behouden had

moeten worden, toch?” “Tja, maar daar waren geen mogelijkheden voor om dat te behouden. Voor de bunkers is dat er wel en wat is er mis om zulke subsidiekansen te grijpen?” Ik reageer dat er niets mis is met subsidies benutten, maar dat we als heemkundekring best moeite hebben om die bunkers - waar niemand ook maar iets om gaf (behalve de Menno van Coehoornstichting) - dankzij deze Europese subsidie opeens als ‘ons’ cultuurhistorisch erfgoed genoemd te zien. Terwijl het niets anders zijn dan overblijfselen van de Duitse overheersing, waar menigeen bepaald niet met gelijke positieve gevoelens tegenaan kijkt. Even valt er een moeilijke stilte. De Raadhuisstraat is een gelopen race en helaas ... het oude raadhuis bestaat niet meer. De plannen voor nieuwbouw zijn bekend en worden wellicht op afzienbare termijn geheel of gedeeltelijk aangepast gerealiseerd. Een voldongen feit en dus de reden waarom ons gesprek over dit onderwerp stopt. “Maar gelukkig is een modern winkelcentrum ook aantrekkelijk voor onze inwoners en toeris-

ten willen eveneens graag shoppen,” concludeert Robin het onderwerp hiermee afsluitend.

Politiek

Ik vraag ons jongste raadslid (36 jaar) naar zijn politieke ervaring.

“Ik ben in 1999 in Borne in de politiek begonnen,” zegt hij. “Bij een lokale politieke partij. In 2004 kwam ik in Hoogerheide en heb ik eerst de kat uit de boom gekeken vanaf de publieke tribune. Ik wilde weten wie er in de politiek zaten, hoe ze opereerden en wat hun standpunten waren. Je moet je thuis voelen bij een partij is mijn mening.

Ik heb een midden rechts profiel en na de nodige afwegingen heb ik me bij het CDA gemeld als kandidaat, waar ik eerst op de achtergrond meedeed. Sinds 2006 ben ik actief als commissielid en sinds dit jaar als raadslid.” Ik vraag of hij een overtuigd christendemocraat is of dat hij zijn partij meer ziet als een regionale partij, zoals D66 het lokale benadrukt met D66-ZWH.

“Ik ben van huis uit katholiek, dat wel. Maar het CDA in Woensdrecht is wat mij betreft typerend voor deze regio, een partij met een eigen couleur locale. Dankzij de mensen die onze partij in Woensdrecht vormen en door de kiezers herkend en erkend worden zoals ze zijn.” “Wat is je doelstelling in de politiek?” vraag ik.

Zorgen voor een fijne leefomgeving. Zorgen voor voldoende voorzieningen, d.w.z. de dagelijks noodzakelijke voorzieningen in elke dorpskern.

Een voetbalveld is overal wenselijk, vanwege het grote aantal burgers dat daarvan lid is. Een multifunctioneel centrum is ook overal een streven, mits financieel haalbaar. Maar voor een honkbalvereniging bijvoorbeeld kunnen niet overal gelijke voorzieningen zijn, daarvoor is het aantal leden te beperkt.”

Ik vraag in hoeverre groei noodzakelijk is om die voorzieningen in stand te houden. “Groei is noodzakelijk,” antwoordt Robin rustig.

“Maar niet ten koste van alles. Zeker megagroei mag geen ambitie zijn, mede gelet op de krimp volgens de demografische modellen. Wellicht zullen we te zijner tijd keuzes moeten maken, vanwege de financiële beperkingen.”

Even zwijgt hij. “Echter, ambities hebben we blijvend nodig.”

Terugblik

Het is nog licht als ik weer naar huis fiets.

Het kan nog zonder dat ik licht op mijn fiets moet ontsteken. Op weg naar huis heb ik een goed gevoel over mijn gesprek met Robin van der Ha. Een jong raadslid met oprechte uitspraken, niet gehinderd door historische emoties en met een nuchtere (Zeeuwse?) eigen kijk op ons heem. Niet alleen Robin vindt het fijn in onze gemeente. Zachtjes fluitend fiets ik naar huis. Ik fluit ongemerkt en geheel tegen mijn gewoonte in :

Het leven is goed op het Brabantse land.

Hoogerheide, 13 juli 2010

Adrie Dobbelaar ♣

Zr Will van
Hooijdonkstraat

Zuster Will van Hooijdonk

door een oud-klasgenote

In de zestien jaar dat zij als pastor in Putte werkzaam was, heeft Zuster Will van Hooijdonk zich zo ingezet voor deze dorpsgemeenschap, dat een straat naar haar vernoemd is. Dit wordt al kort na haar overlijden op 16 februari 2008 aan de gemeente voorgesteld door het dorpsplatform, met name door de heer Jan Kriele, tevens lid van het kerkbestuur.

Bij haar aantreden treft zuster Will een parochie waar op meerdere terreinen volop werk te verzetten is. De financiële toestand is op dat moment weinig florissant, dakgoten en regenpijpen aan het kerkgebouw zijn dringend aan vernieuwing toe en de kerkeuren moeten eveneens grondig opgeknapt worden.

Via haar Congregatie, de zusters van Maria-dal in Roosendaal, krijgt de kerk de beschikking over een monumentaal orgel waarvoor zuster Will deskundige mensen inschakelt die belangeloos zorgen voor vervoer, restauratie, plaatsing en dergelijke.

Het door haar begonnen winkeltje in tweedehands artikelen moet helpen het financiële tekort weg te werken. Rondom dit verkooppunt ontstaat in de loop van de tijd een heel sociaal netwerk. Bij alle zaken die ze onderneemt heeft de zuster een groot aantal vrijwilligers en vrijwilligsters. Zij is een ware inspiratiebron en spil van velerlei activiteiten. Bij de overdracht van de sleutel aan Prins Carnaval, maar ook bij de intocht van Sinterklaas wordt ze wel eens de burgemeester van Putte genoemd.

Ze heeft oog voor praktische zaken. Zo regelt ze vervoer voor asielzoekers die op behoorlijke afstand van de kerk verblijven, zodat ze de kerkdiensten bij kunnen wonen. En zo rijgen de jaren van hard werken voor Putte zich aaneen tot zuster Will in november 2001 node afscheid neemt en naar Roo-

sendaal vertrekt. De medezusters van Maria-dal hebben een beroep op haar gedaan om hun overste te worden en dat wil ze niet weigeren.

Zo komt ze terug in de stad waar ze is opgegroeid en van waaruit ze op veertienjarige leeftijd, na drie jaar gymnasium, dagelijks de trein neemt naar Oudenbosch om met ons, haar vijftientig klasgenoten, een studie voor onderwijzeres te volgen. Will is de jongste van de klas omdat ze op de lagere school een klas overgeslagen heeft. Een intelligente leerling die over een benijdenswaardig goed geheugen beschikt. Een leuk, eenvoudig, gezellig, sportief en in die tijd zeer slank meisje, dat altijd in was voor een geintje. Als ze na vier jaar kweekschool afgestudeerd is, volgt ze met een kleine groep

klasgenoten nog een jaar de cursus hoofd-akte. In de middagpauze zitten we tijdens de maaltijd te genieten van haar arsenaal aan moppen en daarna is het fervent kaarten, altijd rikken, tot de les weer begint. Will is een kei in dat spel.

Als na enkele jaren de behoefte ontstaat aan reünies, is Will, inmiddels kloosterlinge, steeds van de partij. De deur van de pastorie staat voor iedereen gastvrij open, ook voor oud-klasgenoten met echtgenoten. Ons hele gezelschap beleeft er een aangename dag. Aan het eind van die zaterdagmiddag is Will ongemerkt met een paar klasgenoten verdwenen: even de avonddienst voorgaan en preken! Intussen loopt alles op rolletjes.

Over organisatorisch talent gesproken! En plicht gaat voor alles. In 2006, precies vijftig jaar na onze eerste kennismaking, komen we voor het laatst voltalig bij elkaar. Dat weten we op dat moment nog niet. Grote schrik als we later horen van haar ziekte en overlijden. Uit alle windstreken, van Groningen tot Zeeland, zijn we aanwezig op haar begrafenis in Roosendaal. De jongste van de klas en de eerste van ons die sterft: Gods wegen zijn ondoorgroendelijk.

Wat zijn we trots op Will als we vernemen dat in Putte een straat naar haar vernoemd wordt.

Op 4 november is er een besloten bijeenkomst in De Biezen waar de broer en zus van Will met kinderen en kleinkinderen, zusters van Mariadal, leden van het dorpsplatform en het kerkbestuur door de gemeente Woensdrecht ontvangen worden. Pater Leo Testers, die zestien jaar met Will voor de parochie heeft

samengewerkt, spreekt een indrukwekkend in memoriam uit. Dan vertrekt het gezelschap naar de Zuster Will van Hooijdonkstraat, een zijstraat van de Postbaan. Op aanwijzen van wethouder Van der Wijst planten broer Dick en zus Lia een beukenboom ter

1995, reünie van de kweekschoolklas in de gezellige pastorie bij Zr.

herinnering aan Will. Hun kleinkinderen hangen voor de buurtbewoners zakjes zonnebloemzaad aan de deuren.

Heel toepasselijk: Will spande zich graag in voor de jeugd en dat een straat met starterswoningen haar naam draagt is een treffende hommage. ♣

Zr. Will krijgt ook nog een boom in haar straat.

HET VERDRONGEN DRAMA

onze ramp van dinsdag 14 februari 1961

De carnavalsbrand die Hoogerheide en omgeving¹ tijdelijk op zijn kop zette

Samenstelling: Jan van Elzakker

Toen in Bergen op Zoom op het Neuzenbal van 21 januari 1961 het carnavalslied van dat jaar met het motto “Alles op z’n kop” werd gepresenteerd, kon niemand bevroeden hoe enige weken later het leven van een aantal muzikanten van de boerenkapel van fanfare De Scheldezones uit Hoogerheide daadwerkelijk op zijn kop zou worden gezet. En hoe.

We waren met z’n vijftien; er zijn er nu, na nagenoeg vijftig jaar, nog vijf over om hun verhaal te doen over de gebeurtenissen van toen.

Toen

Als de grote coryfeeën van de Bergse Vastnavend, Jan van Giels als Prins Wannes I, Sjef de Grauw als Grootste Boer, Jacques Touw als Nar en Janus Verhoeven als Stekete zich opmaken om de hun voorgeschreven plek in de optocht van dinsdag 14 februari 1961 te gaan innemen, worden zij vlak voor de stoet gaat vertrekken opgeschrikt door een verontrustend bericht. Via de dan nog slechte verbindingen komt door, dat er iets ernstigs aan de hand is ter hoogte van de kerk op 't Fort. Al veel enkelingen, paren, groepen en wagens staan opgesteld op de Antwerpsestraatweg om om 14.00 uur te kunnen vertrekken. Een aantal moet er nog

komen: ook de Scheldezones uit Hoogerheide maken zich op om naar het vertrek af te marcheren.

Het is iets na 13.30 uur.

Grote paniek in de Pastoor de Meulemeesterstraat ter hoogte van huisnummer 11! Of zijn het alleen maar geruchten? Gebrekkige communicatie doet de geruchtenstroom aanzwellen. ‘Brand’ en ‘mannen als sneeuwpop’ zijn de sleutelwoorden. Er is wat met: ‘in brand gevlogen, ernstig gewonden of mischien nog wel erger.’ Zelden snelde een gerucht sneller door de stad dan op deze zonnige lentedag van 1961, met bijna twintig

1. Het dorp Hoogerheide had nog geen 5000 inwoners, iedereen kende iedereen!

graden, en dat op 14 februari!

‘Stop alle voorbereidingen om de gereedstaande carnavalsstoet te laten vertrekken!’ Zo luidt na enige tijd van koortsachtig overleg de opdracht van hogerhand vanuit de Stichting Vastenavond. Het tijdstip van vertrek van de optocht, altijd stipt 14.00 uur, wordt uitgesteld en zal ver worden over-

schreden. De duizenden die langs de kant op meerdere plaatsen rijen dik op de stoet staan te wachten, de meesten prachtig uitgedost, hebben al veel plezier. En zeker als er groepen met muziek langs komen, wordt er uit volle borst meegezongen. Ze weten nog van niets.

De Scheldezones

Al een aantal jaren² is er anno 1961 uit de leden van de plaatselijke fanfare van het dorp Hoogerheide een carnavalsband/dweilband geformeerd, die onder de enthousiaste leiding van onder andere Wiebus Wils, Aart Bruggeman, Kees van Elzaker de ‘rietdekker’ en Janus Dingemans, vele teeravonden en carnavalsfeesten opluistert in de weken voorafgaand aan (kinder)carnaval in Hoogerheide/Woensdrecht. Dat volksfeest wordt met muziek opgevrolijkt. De optocht in de dorpen, voor de kinderen, staat dan overigens nog in de kinderschoenen, met die eerste legendarische Prins Giel I (Cleiren). Maar op dinsdagmiddag

geven die Scheldezones al enige jaren acte de présence in de vastenavendoptocht van het Krabbegat, Bergen op Zoom. De Stichting Vastenavond is er blij mee, want in die jaren is carnavalsmuziek nog erg schaars; mede omdat de stoet steeds langer wordt neemt de behoefte aan dweilmuziek toe. De explosie aan dweilbandjes later in de jaren zeventig en tachtig is dan nog onvoorstelbaar.

De Hoogerheidese dweilband, met een aantal topmuzikanten in haar midden als Aart Bruggeman en Janus Dingemans, beschouwt de opluistering van de optocht in Bergen op Zoom ieder jaar als het hoogte-

2. ‘De rietdekker’, Kees van Elzaker, een stuwende kracht van de Scheldezones, schrijft op 6 december 1953 aan zijn in 1951 naar Australië geëmigreerde vriend en legendarische trompettist/pistonist, Janus Dingemans: ‘We missen nog een goede pistonist voor onze boerenkapel die we hebben opgericht, want we gaan de komende Vastenavond in de optocht meelopen. We zijn met zijn tiene.’ In 1954 was het dus de eerste keer, dat de Scheldezones acte de présence gaven in ‘de stad’ (zie foto hierboven). En wat toepasselijk: als brandweermannen!

punt en hét evenement ter afsluiting van de periode van lof aan de zotheid.

Het vooruitzicht een aangename middag mee te maken stemt ons allen vrolijk. Ieder kent en blaast zijn ‘partijke’ en weet letterlijk en figuurlijk zijn plek in de groep en volgt de oudsten, de leiders. Aart Bruggeman, adjudant der Koninklijke Marechaussee in het dagelijks leven, of herenkapper

Janus Dingemans zetten in op muzikaal gebied, de rest volgt hen automatisch. De Wiebus, Louis Wils, zorgt ervoor dat een en ander administratief en organisatorisch in orde is voor de optocht.

Allen staan in de startblokken om naar het vertrek van de optocht aan de Antwerpsestraatweg ter hoogte van het Juvenaaf af te marcheren.

Vorbereiding

De afspraak vóór de optocht is gewoonlijk: verzamelen om één uur ten huize van Piet Delhez, Pastoor De Meulemeesterstraat 11, in Bergen op Zoom. Piet was getrouwd met Mieke Koevoets, een schoonzus van Louis Wils, de Wiebus. Elk jaar zijn we er welkom om ons te verkleden en klaar te maken. Sommigen spreken soms met elkaar af om al eerder, in De Raayberg, alvast een opwarmertje te nemen. Velen zijn zich ervan bewust hoe belangrijk een goede warming-up is! Het is ook het adres waar we met zijn allen, ná de optocht, altijd verzamelen en wachten op de Wiebus met het prijzengeld, om daarna huiswaarts te gaan en daar nog in verschillende cafeekes een ‘airke’ ten gehore te brengen.

Hoe anders zal het dit jaar gaan...

Deze keer vertrekken we met z’n allen op de vrachtwagen van Giel Cleiren. De laadruimte is voorzien van wat losse banken. In ons clublokaal bij Frans Stuyts, De Arend, verzamelen we. Na een opwarmertje gedronken te hebben wensen Frans en zijn vrouw Cor, ons nog veel plezier en succes toe met “een oudoe en tot straks”. Als uitgelaten schooljongens in de open bak, tuft chauffeur en deelnemer Giel Cleiren ons in opperbste stemming naar ‘de stad’.

Als allen op het afgesproken adres ter plekke in Bergen op Zoom zijn afgestapt kan de grote verkleedpartij beginnen. Ook de bezems, ware kunstwerken, gemaakt door Louis Schuurbijs, dan nog net geen lid van de Scheldezones, worden bewonderd. Giel Cleiren en Wiebus Wils moeten ze in de vrije hand dragen, met een tekstbord tussen hen in.

Iedereen heeft op eigen wijze in de voorbije dagen een pak gemaakt, of laten maken, dat ons moet transformeren tot sneeuwpop. Het principe is eenvoudig: neem een groot laken, verknip en naai het tot een soort toga mét capuchon en bekleed het geheel met de watten (!), geleverd via een warenhuis/winkel. Het op een rol zittend materiaal, bestemd voor het opvullen van onder andere bankstellen, is glad maar door het van elkaar te trekken gaat het ‘watteren’. Als gladde lappen krijgt iedereen ‘het spul’ (wat zou het geweest kunnen zijn?), aangeleverd. Hebben sommigen het sneeuwpopkostuum al een paar dagen van tevoren klaar, bij de meesten wordt het natuurlijk naaiwerk op het laatste nippertje. Wat er ónder de zogenaamde watten zit komt niet zo nauw, als de buitenkant als geheel maar de illusie van een sneeuwpop geeft.

Van wezenlijk belang, wat later zal blijken, is de manier waarop onder de kin het pak is voorzien van een sluiting: met een sluitspeld of met een drukknop. En wat voor soort kleding men ónder het pak draagt zal helemaal van grote invloed blijken.

Nadat iedereen zijn spullen uit tassen en zakken tevoorschijn heeft gehaald, daar achter op de binnenplaats van Mieke en Piet Delhez op nummer 11, worden de pakken met capuchons aangetrokken. Na ruim een kwartier staat iedereen met zijn instrument onder de arm imposant sneeuwpop te zijn en buurt nog wat.

Met de rug tegen de muur geleund sta ik met mijn trompet onder de arm tegenover Aart Bruggeman en Kees van Elzakker, op het gemak te wachten op het vertreksignaal van algemeen leider de Wiebus.

Aart Bruggeman en Kees de 'Rietdekker', beiden liefhebber van een goede sigaar, besluiten er nog een op te steken. Het is immers nog bijna een half uur voor de stoet op de Antwerpsestraatweg van start gaat. Dus er is nog tijd. Kees biedt Aart een sigaar aan uit zijn altijd in de buurt zijnde doos.

Het zal Bruggeman zijn laatste worden..... De rietdekker komt er niet eens meer aan toe zijn sigaar op te steken, zo snel grijpen dan de gebeurtenissen om zich heen.

Op het moment dat Bruggeman de aangestoken lucifer³ naar de punt van zijn sigaar brengt en hij eraan trekt, flakkert de vlam hoog op en zet onmiddellijk zijn hoofdbedekking, de net tot boven het voorhoofd reikende capuchon, met 'watten' erop gestikt, in vuur en vlam. Binnen een paar seconden brandt hij als een fakkel, zoekt een vluchtweg, rent naar de openstaande bijkoudeur en door de gang naar straat. Sommige handen, die even toegestoken worden om te helpen, zetten betrokkenen eveneens in lichterlaaie. Iedereen gilt, schreeuwt, krijst of brult. De blinde paniek slaat toe. Er is maar één uitweg: vanaf de binnenplaats naar en door die bijkoudeur, via de lange gang naar de openstaande voordeur, de straat op aan de voorkant. Degenen die deze weg kiezen en nog niet branden raken door de overal op de grond liggende brandende flarden in vuur en vlam. Anderen klimmen op het dak van de keuken of over de muur van de brandgang achter de binnenplaats. Die, het zijn er een paar, blijken later bijna allemaal niet of licht gewond.

Als brandende fakkels op straat aangekomen, vecht iedereen overgeleverd aan zichzelf, in een tijdsbestek van misschien een halve minuut, voor zijn leven. Er spelen zich hartverscheurende tafereelen af.

Terwijl ik het geluk heb mijn pak van boven naar onder van me af te kunnen rollen, dankzij het gemakkelijk losgaan van de drukknop onder de hals, staat Janus Dingemans op een paar meter naar links als een gewond dier brullend voor zijn leven te vechten: de sluitspeld onder de kin weet hij moeilijk los te krijgen. De paar seconden die dat vergt zullen hem en een paar anderen die ook met een sluitspeld worstelen, ernstige

brandwonden aan het gezicht en handen bezorgen. Ondertussen ligt Aart Bruggeman ruggelings voor het trottoir op de straat, over het hele bovenlichaam zeer ernstig verminkt, al te strijden voor zijn leven. Het in die dagen populaire nylon overhemd dat hij onder zijn pak draagt, zal voor hem fataal zijn. Het smelt in de huid en heeft een desastreuze uitwerking. Hij heeft de trui, die hem zou hebben beschermd, bij het omkleden vanwege de warmte uitgedaan. Diverse lotgenoten hebben hun leven, of het voorkomen van zeer ernstig letsel, te danken aan hun trui, gedragen over een nylon overhemd.

slordig in namen..... Maar wie was die chauffeur van dat VW-busje?

3. Later wordt het bekende 'Molentjes' luciferdoosje op de binnenplaats teruggevonden

Op enige afstand staan tientallen mensen, aanvankelijk enige seconden geamuseerd, toe te kijken. Nadat het besef komt dat het niet bij een carnavalsact behoort maar keiharde realiteit is, staat iedereen verbijsterd en als aan de grond genageld. Alleen Gabriël Lambrechts heeft, wellicht van een omstander, een jas om zich heen gekregen die het vuur doofde. Binnen een minuut is alles voorbij. Alle hulp, die dan nog komt, kan niet anders dan te laat zijn. Er zijn negen zwaar- tot zeer zwaargewonden.

Na enige minuten heeft iemand de tegenwoordigheid van geest om alle ter plekke aanwezige gewonden in een toevallig voor de deur staand groen volkswagenbusje van de ‘eierboer’ (wie was hij?) te dirigeren. We vinden zittend of hangend op de vloer tegen de eierrekken langs de wand een plek. Zonder onze adjudant der marechaussee, virtuoos op de tuba, Aart Bruggeman, rijdt het afgeladen busje luid claxonnerend dwars door het opzij stuwende publiek via de kortst mogelijke weg naar het Algemeen Burger Gasthuis in de Wassenaarstraat.

Onderweg realiseer ik me, onderwijl de pijn verbijtend van mijn ernstig verbrande handen en geschroevde hals, dat middenin, in de lengte van het busje, zich een kreunende persoon bevindt die ik niet herken. Ik ben in de veronderstelling dat de ‘vreemde’ ook op een op andere manier in brand geraakt is, zonder tot de Scheldezonen te behoren.

In de warme hal, gangen en wachtruimte in

de buurt van de operatiekamers van het Algemeen Burger Gasthuis, hangen we rond of liggen we, verspreid, elkaar steunend, op de grond. Daar kom ik tot de ontdekking dat de ‘vreemde’ in het busje onze zeer gewaardeerde saxofonist René Hertogh blijkt te zijn, onherkenbaar verbrand in het gezicht en extra zwaar gewond door het gesmolten kunststof montuur van zijn bril. Zijn neus lijkt half verdwenen. Achteraf zal blijken, dat hij op de binnenplaats al rollend heeft geprobeerd het vuur te doven. Hij is zwaar gewond aan vingers, handen en gelaat. Zijn dikke trui heeft gelukkig zijn bovenlichaam beschermd, maar hij heeft wel brandwonden aan onderlichaam en benen door het verbranden van zijn terlenka broek.

Het wachten is op de artsen en verpleegkundigen, die bijna allemaal vrijaf hebben en moeten worden opgeroepen. Religieuze zuster Martina⁴, verpleegkundige op de operatiekamer, is snel ter plaatse, verleent eerste hulp en is vele uren in de weer met wondverzorging.

Ondertussen blijkt Aart Bruggeman al met een ziekenauto te zijn opgehaald om door de op dat moment enige dienstdoende arts als eerste te worden behandeld. Daarna is natuurlijk René Hertogh aan de beurt. Iedereen begrijpt en accepteert de volgorde van urgentie. Charles Stok moet ook snel worden behandeld: zijn linkeroor is bijna verdwenen, waardoor hij veel pijn lijdt.

Het duurt uren voordat iedereen de eerste hulp heeft gekregen, die hij nodig heeft.

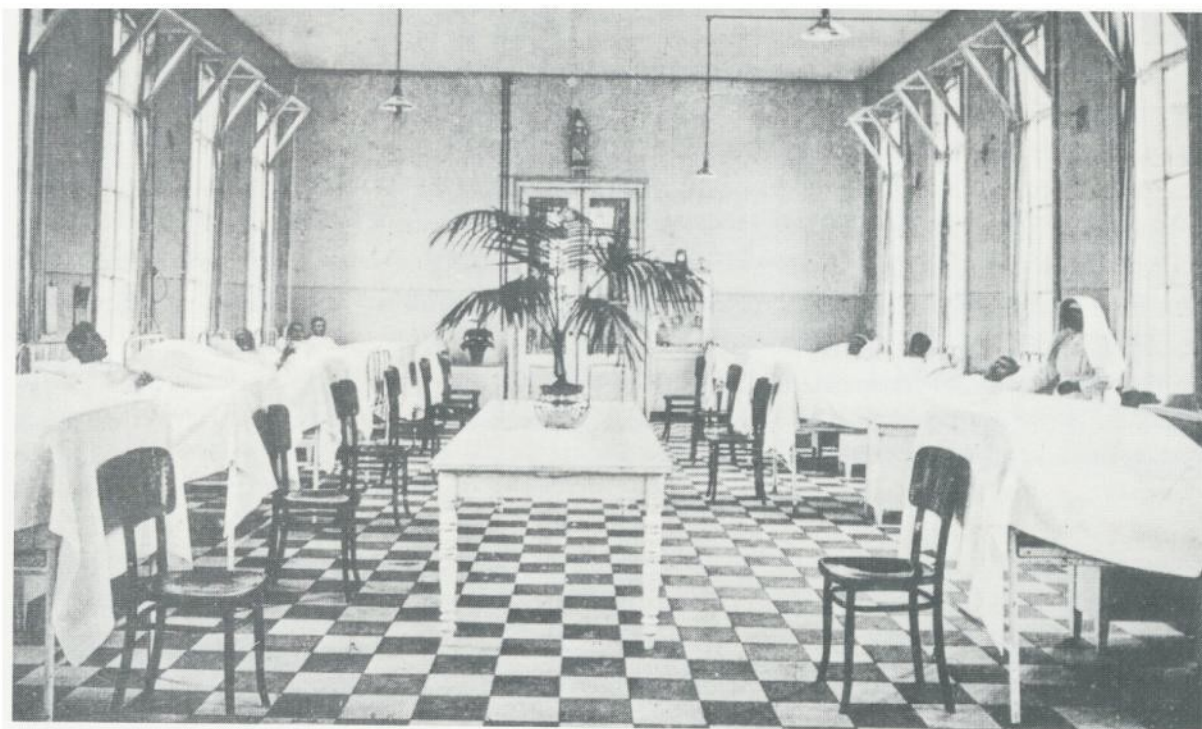
D(r)leun

Nog hoor ik, na bijna vijftig jaar, steeds weer de buiten voorbijtrekkende optocht, bij het passeren van het Gasthuis in de Wassenaarstraat, terwijl we zuchtend en steunend op onze beurt moeten wachten daar in die veel te warme gang. Bij de meesten bollen overal de brandblaren op en druipt het wondvocht in een vloed op de vloer. We proberen onze handen te koelen op de vloertegels. Bij iedereen worden de ringen die ze dragen met een tang doorgeknijpt om afknelling te voorkomen. Als we in de loop van de middag de een na de ander de zaal worden opgereden,

nog half verdoofd en in lichtere of zwaardere shock, trekt buiten het laatste stuk van de optocht voorbij.

Het is bijna avond als zes slachtoffers op mannenzaal 1 en drie op mannenzaal 2 in hun bed liggen, voorlopig met gestrekte armen in de hoogte, omdat anders de pijn niet te verdragen is. René Hertogh en Aart Bruggeman worden omringd door allerlei statieven met ‘toeters en bellen’. De aanwezige patiënten op genoemde zalen en het verplegend personeel, de bezetting is mondjes-

4. Ze overleed in 2008. Zij hield later in de drukte van de volgende uren en dagen haar collega's 'op' de refter op de hoogte. Zr. Veronica, nu 78, weet zich alles als de dag van gisteren te herinneren: "Wat een consternatie!"

De eerste mannenzaal in het ziekenhuis. Foto rond 1928

maat vanwege carnaval, weten niet wat hun overkomt. Op beide zalen moeten bedden in de lengterichting midden in de zaal worden geplaatst. Een viertal collega-muzikanten, Kees van Elzaker, Adrie Schuurbijs, Geert van Oevelen, en Giel Cleiren, is zonder verwondingen de dans ontsprongen door niet door de met brandende flarden bezaaide bijkeuken en lange gang te vluchten, maar door over dak en scheidingsmuur achter, via de brandgang een heenkomen te zoeken. Totaal verslagen keren zij later op die middag machteloos huiswaarts, zich ontfermend over de instrumenten en dergelijke

van de opgenomen muziekvrienden. De laadbak van Giel Cleirens vrachtwagen is nu akelig leeg. Rinus van der Poel en Michel de Vos hebben lichte verwondingen en kunnen na als laatste behandeld te zijn ook naar huis. Beter was geweest hen ook op te nemen, blijkt later. Zo eindigt de dramatische uitstap voor de vijftien Scheldezones niet voor iedereen op dezelfde wijze: elf mannen blijven achter in het door de Congregatie van Zusters Franciscanessen, Penitenten-Recollectinen, geleide Algemeen Burger Gasthuis van Bergen op Zoom.

Paniek

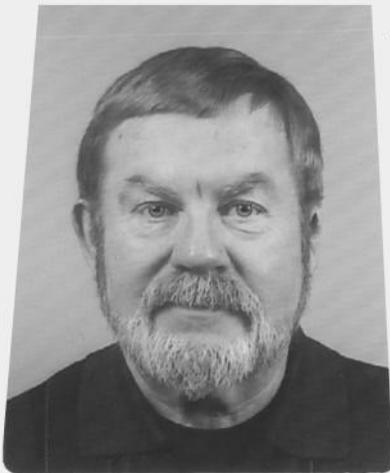
In paniek kom ik tot de ontdekking, dat twee vingers van mijn rechterhand aan elkaar zijn gebrand. Mijn toekomst stort in. Het lijkt dat ik nooit meer zal kunnen schrijven. Anderen ervaren hetzelfde. Het is traumatisch. Ook begenadigd trompettist Janus Dingemans en zijn zoon Louis, trombonist met allure, uiten zich pessimistisch over hun toekomst als zelfstandig heren- en dameskapper. Maar wie is er niet bezorgd over zijn handen? Omdat de meesten

ernstige brandwonden aan vingers en handen hebben doemt het spook van blijvende invaliditeit bij velen op. Voor de meesten zal het meevallen, al zal René Hertogh, ook toevallig zelfstandig dameskapper, nooit meer als zodanig terug kunnen keren in zijn vak. Hoornblazer Charles Stok ziet niet wat wij wel kunnen zien. Zijn linkeroor is zo verbrand, dat het eraf lijkt. Wat een ellende, en dat op je achttiende!

CHARLES STOK

Charles behoort tot de ernstig gewonden. Hij verblijft vier weken in het Gasthuis. Daarna moet hij in verband met zijn oor naar Tilburg, waar dokter Hamer alles in het werk stelt de schade enigszins te herstellen. En dat lukt hem vrij aardig.

"Hij heeft mij een oor aan genaaid," verklaart Charles nu nog steeds met galgenhumor. "Door stukjes van mijn rechteroor te gebruiken voor het linker en een aantal weken geduld, is het netjes maar niet helemaal perfect geworden. Maar dat ligt aan het feit dat het ziekenfonds niet verder

wilde gaan met zijn vergoeding voor nog zes operaties, die niet noodzakelijk werden bevonden. In die tijd was het ziekenfonds natuurlijk zeer beperkt in zijn mogelijkheden. Anders had dokter Hamer er nog een rand aan gezet uit andere delen van mijn lichaam. Helaas konden mijn ouders die kosten niet betalen!"

Charles houdt er op mannenzaal 2 de moed goed in, samen met Wiebus Wils en enige dagen André Plompen.

Diny van Geel-Schetters⁵, afkomstig van Hoogerheid, werkt er als verpleegster en dat scheidt een band. Ze neemt het op voor haar dorpsgenoten. "Het ergste voor jullie was, dat als dokter Weggeman of Van Eyck hun ronde kwamen doen, jullie met ontblote handen, zonder verband, al klaar moesten zitten. Die ontblote handen praktisch zonder huid, deden dan zo'n pijn, dat het niet uit te houden was als de dokter wat te lang wegbleef. Daarom begon ik pas met het verband eraf halen als ze de zaal betraden. Daarover kreeg ik ruzie met Weggeman!"

Ook op onze zaal, mannenzaal 1, werd pas het verband eraf gehaald als de dokter de zaal op kwam voor zijn 'visite'. Daar had zaalhoofd Piet van Broekhoven voor gezorgd. Die was een volwaardig tegenspeler van de specialisten als het om de belangen van zijn patiënten en personeel ging.

Charles Stok is al gauw de steun en toeverlaat voor Wiebus Wils. Die zit met zijn handen helemaal ingepakt met zakjes eromheen en kan niets. Zodra Charles, zelf ook met verbrande handen, een duim en wijsvinger van zijn rechterhand vrij heeft, helpt hij 'op zaal' met alles wat mogelijk is. Hij geeft alles aan en helpt de Wiebus bij het eten ('voeren') en scheren. "De snor hoeft niet van de mij," zegt de Wiebus. "Laat die maar staan." Alleen naar de wc mag Charles niet mee. Dat doen de zusters. Tot het moment dat ook de Wiebus zelf een duim en wijsvinger vrij heeft. Charles vertelt: "Toen hij echter de eerste de beste keer het alleen had afgekund naar hij dacht, kwam hij met een natte voorkant terug. Het commentaar van de Wiebus was kort en krachtig: Hij kon zijn draai nog niet vinden!"

"Wij hielden er de moed wel in," gaat Charles Stok verder, "Dat begon elke morgen met de 'mop van de dag'".

Charles Stok werkt op Aviolanda als het fout gaat op die dinsdag in februari. Al vrij snel stapt hij over naar de zorgsector en werkt zijn hele leven met geestelijk en lichamelijk gehandicapten in Steenberg en Roosendaal. Kwam hij in deze sector terecht dankzij zijn ervaringen als patiënt toen?

Zijn zus Corrie, veertien jaar oud als haar achttienjarige broer in de brand verzeild raakt, praat nog met een beetje schuldgevoel als ze terugdenkt aan die tijd.

"Ik zat op de naaischool en gebruikte het maken van onze Charles zijn pak als een soort proeve van bekwaamheid. Wat heb ik mijn best gedaan om alles, vooral de capuchon, mooi passend en strak te krijgen. Die mooie pasvorm bij de oren is hem wel fataal geworden. Hij kreeg het niet los, waardoor hij zijn oor kwijt raakte."

Charles is tot op de dag van vandaag muzikant gebleven.

"Ik heb heel mijn leven last gehad van de schrik van opdarrelende bladeren; de associatie met de brandende stukjes zogenaamde watten blijft me achtervolgen. Weet je trouwens nog dat er wel vlammen van een halve meter van die pakken kwamen?"

Ja, Charles, dat weten we. Het was net benzine.

De Wiebus kwam overigens na een week met een mooie snor uit het gasthuis thuis!

5. Zij was voor de drie Hoogerheidenaars op zaal 2 tot grote morele steun en werkte van 1955 tot 1965 in het ziekenhuis. Erna was ze zes jaar free-lance en vanaf 1972 tot haar pensioen werkzaam in de wijk- en thuiszorg.

RENÉ HERTOIGH

Uiteindelijk is René Hertogh letterlijk het meest getekend uit de strijd gekomen. Door de zeer ernstige brandwonden aan de handen kan hij zijn vak niet meer uitoefenen: de misvormingen blijken te ernstig, de pinken zijn totaal dichtgevouwen. De plastische chirurgie staat dan nog in de kinderschoenen en moet nog een vak worden in de medische wereld. "Dokter Hamer uit Tilburg heeft mijn handen toch redelijk in orde gekregen." De verwondingen aan neus en gelaat laten wel hun sporen na, maar genezen mooi op den duur.

De gevolgen van de brand zijn voor René het grootst geweest, buiten die voor de kinderen en weduwe van Aart Bruggeman natuurlijk.

René, sinds 2005 weduwnaar, ondertussen al overgrootvader geworden, was getrouwd met Maria van Broekhoven; hij dreef een dameskapsalon met zijn vrouw in hetzelfde pand als waar zijn schoonvader een herenkapsalon uitbaatte in de Raadhuisstraat in Hoogerheide. Doordat hij lange tijd werd uitgeschakeld en in het ziekenhuis verbleefen zijn schoonvader meerdere hartinfarcten kreeg in de tijd erna, dreigde hij aan de bedelstaf te geraken. Gelukkig was er een 'potje', er was nog geen Bijstandswet, via sociale zaken, en kreeg hij ondersteuning tot hij in staat was in de sociale werkplaats in Rucphen te gaan werken. Met een grote portie relativering en positieve instelling sloeg hij er zich doorheen, verhuisde naar Etten-Leur, bouwde samen met Maria een nieuwe toekomst op.

Dat viel aanvankelijk niet mee, want René speelde in Hoogerheide saxofoon bij de Scheldezones, zong op het kerkkoor en in het zangkoor van de Ontspanningsclub, waar hij ook lid was van de toneelafdeling.

"Pastoor Meeus bood ook nog hulp aan, maar toen hij de opmerking maakte, dat het niet te gek moest worden, voelde ik me een bedelaar. Van zijn aanbod hebben we geen gebruik gemaakt. Van Elzacker van de gemeente ben ik eeuwig dankbaar gebleven voor de hulp uit zijn 'potje'. Daaruit kregen we elke week 25 gulden. Dat heeft ons geholpen die fase door te komen."

Al na ongeveer een jaar kon René een baan krijgen op de postkamer van Byron en Jackson in Etten-Leur; daar kreeg hij de kans een drukkerij op te zetten voor het hele internationale concern en werkte er 25 jaar.

"Daarna zijn we naar Bergen op Zoom verhuisd. Ik ben altijd blijven zingen in koren. Muziek is mijn passie gebleven, al moest ik instrumentaal overschakelen op trombone en orgel. Doordat ik reuma heb gekregen kan ik de kleppen van saxofoon en klarinet niet meer bedienen. Nu ik alleen ben zou ik me geen raad weten zonder mijn hobby's⁶. Ik zing in de Catharijncantorij bij Loek van Es in Huize St. Catharina, op het concertkoor van Alex Vermeulen en in het toonkunstkoor van Karel Smagge. En daarvoor moet ik thuis ook nogal veel studeren. De vervelendste handicap zijn altijd mijn slechte ogen geweest. Weet je dat ik toen ik al rollend op de grond en vechtend voor mijn leven daar op die binnenplaats mijn bril ben verspeeld? Ik was hem kwijt. Dat ik jullie vanuit mijn bed niet kon zien is een van de ergste dingen geweest. Het heeft lang geduurd voor ik een nieuwe bril had. De oude is niet meer te voorschijn gekomen. Totaal verbrand denk ik."

6. Hij is, voorzichtig gezegd, ook een zeer verdienstelijk amateurschilder geworden!

Gabriel Lambrechts

Gabriel Lambrechts, nu 76, door bijna iedereen tot op de dag van vandaag met zijn koosnaam Breel (tje) Lambrechts aangeduid, kon pas na maanden weer aan de slag op zijn werk.

Zijn vrouw Jo Verkaart, afkomstig uit Steenberg, vertelt: "Ik was op die dag gewoon bij mijn moeder thuis, niet bij de optocht dus, en hoorde pas 's avonds wat er was gebeurd. Dat was heel erg. Wie had er nou telefoon?" Breeltje: "Ik heb extra geluk gehad. Mijn moeder kon op afstand

pijn aflezen en trouwens ook wratten laten verdrogen⁷. Daarom genas ik zo snel denk ik. Ik moest met mijn handen de kost verdienen in de melkfabriek van Huijbergen waar ik in 1947 door de toenmalige directeur Fons Nelen was aangenomen. Die mocht mij wel. Van den Elshout, die Fons Nelen na zijn overlijden in 1956 was opgevolgd als directeur, gaf alle medewerking tot volledig herstel in 1961 na die brand. Drie maanden mocht ik thuis blijven. Ik heb mijn hele leven in de roomboter gezeten. Toen ik begon in de kelder van de melkfabriek werkte ik daar nog even met de zonen van de directeur,

Louis in 1949 en Sjeff Nelen in 1950. Wij moesten de machinaal gemaakte boter inpakken. Dat noemden ze toen wikkelen. Ik was destijds een jaar of zestien. Ik was daar kunnen komen omdat ik bij Naard van Zjenne (Leonardus Jansen) al op mijn elfde met het perdje als melkboer rondreed en zo in aanraking met de melkfabriek was gekomen. Ik heb alle reorganisaties mee mogen maken na het sluiten van de fabriek in Huijbergen. Tot mijn pensioen! Via fusies van de fabrieken in Wouw, Roosendaal, Zundert en Breda, kwam ik tenslotte in Zevenbergschenhoek terecht, waar Louis Nelen uit Huijbergen, die ik nog goed kende, directeur was. Wat zijn we goed weggekomen! Ik zou ook mijn hobby, mijn boot in De Heen in het Benedensas, niet verder hebben kunnen uitoefenen. Nog steeds is dat mijn passie!⁸" En verder: "Eigenlijk is het toch gek, dat wij gedurende de voorbije tientallen jaren nooit meer over de carnavalsbrand hebben gepraat. En we zijn toch ook nog vele jaren met een groot gedeelte van de toenmalige groep, naast de harmonie, met de Tiroler Buben overal naar toe geweest. Muziek maken in een groep is ook altijd een plezierige hobby geweest."

7. Zij heette Fieke Verswijveren en was de zus van de roemruchte wethouder Jan Faggel (Verswijveren).
8. Vrienden en kennissen noemen hem plagend wel eens 'de havenmeester'. Hij regelt er bijna alles, weet veel, en is er altijd te vinden.

André Plompen

André is 72 nu en heeft bijna vijftig jaar met geen woord meer gerept over de carnavalsbrand. "Het is voor mij een traumatische ervaring geweest. Tijdens die vreselijke branden in de Bijlmer, in Volendam, in Enschede, de Schipholbrand en zopas nog daar in Rusland, ben ik emotioneel enorm geraakt en komt alles weer boven. Ik weet wel dat ik tijdens mijn emotionele momenten bij genoemde rampen altijd terug moest denken aan die halve minuut dat ik als een fakkel in brand stond: toen flitste mijn hele leven tot dan toe door mijn hoofd, inclusief de tante bij wie ik een jaar in België woonde. Nu ik er wel over moet praten met jou is het de eerste keer na bijna vijftig jaar. Ik heb alles verdrongen, denk ik. Ik weet nog wel dat mijn moeder de boerenkiel die ik onder dat pak droeg vele jaren heeft bewaard. Er zaten overal zwarte schroeivlekken op."

Als hij voor zijn werk een tijdje later in Putte een klus heeft te doen ontmoet hij toevallig de man die hem weet te vertellen, dat hij de brandende sneeuwpopmannen heeft gezien en zijn jas over iemand heen heeft geslagen. Hij blijkt toen als kok bij hotel De Draak te hebben gewerkt. Is hij de man waarover Breeltje Lambrechts ook sprak? "Ik denk dat ik op eigen houtje naar het omkleedadres gekomen ben, want ik had nog een karwei die ochtend. Ik werkte bij Verhoeven Koeltechniek en had mijn eigen busje daar op het Fort geparkeerd. Mijn baas heeft het later opgehaald."

En verder: "Ik weet nog dat we in een volkswagenbusje zijn afgevoerd en ik samen met jou door de grote toegangspoort van het gasthuis in de Wassenaarstraat naar binnen ben gegaan. Ik zie ons nog met de armen hoog en druipende handen, waarvan de huid afhing, de gang in lopen terwijl we door een zuster werden opgevangen. Daarna lag ik bij Charles Stok en de Wiebus op de zaal. In plaats van twee weken lijkt het wel of ik twee maanden daar geweest ben. We hebben zo veel beleefd. Dat wegplukken van dood vlees moet voor de verpleging een vies werkje geweest zijn. En het stonk."

Zijn vrouw Toos, toen nog net niet met André getrouwd: "Ik kwam thuis van de optocht zonder hem gezien te hebben. Mijn moeder was boos omdat ik zo lang weggebleven was. Zij had ondertussen een telefoontje gekregen. Vandaar haar ongeduld. Het was wel vreemd: toen we een week of zo na zijn thuiskomst naar de bioscoop gingen stonden ze bij de Roxy te collecteren voor de slachtoffers van de brand."

André Plompen is vanaf het begin dat hij als leerlingetje bij de Scheldezones lid wordt de oogappel van opleider Aart Bruggeman. Deze ziet en hoort al snel het talent in het kleine trompettistje⁹. Naast de gewone muzieklessen bij de fanfare krijgt hij al gauw privéles bij Bruggeman thuis. "Dan prikte hij met punaises de bladmuziek op de binnenkant van de keukendeur. En maar oefenen. Geen wonder dat ik in militaire dienst lid kon worden van de militaire kapel van de genie. Ik had een goede opleiding gehad. Daar werd ik zowat beroepsmuzikant en had bijna twee jaar een geweldige tijd als dienstplichtige."

Als André uit dienst komt blijft hij zijn hele werkzame leven bij Verhoeven koeltechniek, maar speelt wel dertig jaar elk weekend in een band. Niet alleen als trompettist, maar ook op het keyboard en de basgitaar.

"De mooiste tijd van mijn leven heb ik echter gehad nadat ik met pensioen ben gegaan. Ik heb acht jaar muzikles mogen geven aan kinderen uit de meest exotische landen in de asielzoekerscentra van Ossendrecht en Etten-Leur. Wat een talentjes dat daar bijzaten! Daarnaast heb ik nog vijf jaar deel uit mogen maken van het Fanfarekorps der Genie voor oud-leden. Daarbij traden we op ter gelegenheid van tientallen taptoes, parades, beëdigingen, enzovoorts. Zowel in Nederland als in vele landen van West-Europa!"

9. In een brief van 29 juni 1953 schrijft de rietdekker weer een brief naar Australië en meldt zijn vriend Janus Dingemans, in de voorbereiding op het muziekconcours: 'Nu hebben we een 15-jarig talent Janus, een zekere Plompen, een zoon van Trien van Lèère. Ze noemen hem al den tweeden Dingemans.'

Thuisfront

Net Dingemans-de Vos en haar dochter Nelly, tot het laatste moment met de pakken van hun mannen bezig geweest, zijn pas om vier uur in de stad en denken een deel van de optocht gemist te hebben. Toevallig komen ze Wies van Broekhoven-Schuurbiers tegen, die zegt: "Maar Net, witte da nog nie, ons mannen liggen allemaal verbrand in het gasthuis!"

Veel familieleden zijn hier en daar door onwetendheid danig in beroering.

De meesten, nieuwsgierig naar de uitdossing van de sneeuwpopmannen en het effect binnen de optocht en op het publiek, hebben de Scheldezones en dus hun dierbaren gemist in de optocht. Sommigen al snel en anderen later, komen door de geruchtenstroom te

weten wat er ongeveer is gebeurd. De onzekerheid is groot. Het is gissen hoe het er voorstaat daar binnen in het Gasthuis. Ze moeten allemaal tot 's avonds wachten om op bezoektijd wat aan de weet te komen. Nu moeilijk voor te stellen in een tijd van mobiele telefoon en sms-jes.

Het bezoek die avond wordt een chaos en er spelen zich dramatische taferelen af. Diep verdriet en stille vreugde wisselen elkaar af, afhankelijk van of het mee- of tegenvalt. De prins, leden van zijn gevolg en een afvaardiging van het bestuur van de Stichting Vastnavend staan om onze bedden. Ze proberen een steun te zijn; hun belangstelling en medeleven worden zeer op prijs gesteld.

Dieptepunt

Bedrukt wordt de stemming als Aart Bruggeman in de loop van de avond, op het eind van de bezoektijd, op zaal wordt gereden. Uren zijn ze met hem bezig geweest. Naar het schijnt heeft hij eerst nog in een bad met koud water in de badkamer van mannenzaal 2 gelegen om te koelen, op 1 is dan nog geen badkamer. De altijd zo sterk ogende 'opper' is er slecht aan toe. Soms roept hij in onze richting: 'Hoe is het met jullie, mannen?'

Wat hebben we met hem te doen. We liggen machteloos en kijken toe. Hij voelt zich als leidend, maar vooral lijdend muzikant, tot in zijn moeilijkste uren verantwoordelijk voor ons. En dat is wat we toen en tot op heden voor hem voelen: echte interesse en warmte. Maar helaas. De volgende nacht, van 15 op 16 februari werpt hij met een laatste nachtelijke 'oerschreeuw' in zijn doodsstrijd alles van zich af. Hij wordt in allerijl van de zaal afgereden. Hulp kan echter niet meer baten.

Brandwondencentrum Beverwijk bestond nog niet. We zullen hem nooit meer zien. Zijn vriend Jan van de Ven is de laatste met wie hij heeft gesproken die laatste avond ervoor¹⁰.

Met militaire eer en onder grote belangstelling zal hij ten grave worden gedragen naar de begraafplaats bij de vroegere Stompe Toren op de Rijzende Weg in Woensdrecht.

Wij, de negen opgenomen pechvogels in het Gasthuis, hebben geen afscheid van hem kunnen nemen. Hij, die de jongeren onder ons de geheimen van het noten lezen, het leren blazen en marcheren in het korps heeft bijgebracht, is niet meer. Velen van ons bekennen nu, na vijftig jaar, nog regelmatig aan hem te denken. Zeker bij het horen van de tonen van een tuba, geblazen door een solist....

10. Jan van de Ven had enige jaren ervoor de bakkerij van Leon Verschuren op de Huijbergseweg overgenomen. Daar verleende in de nachtelijke uren van vrijdag op zaterdag de adjudant hand- en spandiensten; ze leerden elkaar zodoende heel goed kennen. Aart Bruggeman deed Jan een laatste verzoek: 'Let jij op Leo?' Leo, toen 3 jaar, heeft zich zijn vader niet meer kunnen herinneren. Hij zegt nu: 'Jan heeft altijd woord gehouden!'

Aart Bruggeman

Aart Bruggeman, geboortig van Goederede op Goeree Overflakkee, en op het moment van zijn overlijden 48 jaar oud en adjudant der Koninklijke Marechaussee was zeer muzikaal, een gezellig mens en vol humor. Toen hij in Hoogerheide kwam zou hij nog een aantal jaren opperwachtmeester zijn; vandaar dat zijn aanspreektitel 'opper'lang in gebruik bleef.

Hij was een graag gezien en gewaardeerd lid van fanfare De Scheldezones, blies veel solopartijen op de tuba, trad soms op als reservedirigent en vervulde de rol van muzikleraar om nieuwe jeugdleden op te leiden voor het grotere werk. Hij was in de jaren rond 1950 ook actief betrokken bij de VV Meto in Hoogerheide. In genoemde periode nog even bestuurslid en zelfs voorzitter!

In de eerste meidagen na de bezetting behoort hij tot de honderden collega-marechaussees die hals over kop naar Engeland worden geëvacueerd. Omdat de Moerdijkbruggen vernield zijn kan die evacuatie niet vanuit Den Haag plaatsvinden. Toevallig wordt de straat voor de kerk van Hoogerheide een alternatief verzamelpunt. Met acht vrachtwagens volgeladen en een taxi met leidinggevende officieren gaat het via Zeeuws- Vlaanderen richting Belgische kust en Frankrijk. Pas ongeveer vijf jaar later keert hij als lid van de Prinses Irene Brigade terug, getrouwd en wel, met zijn zeer bevallige charmante echtgenote Blanche Annie Corbishley uit Congleton¹¹ en hun daar geboren dochtertje Paulien. Zij vestigen zich in de Burgemeester Moorsstraat in Hoogerheide, later naar de woning naast de nieuwe marechausseekazerne in de Duinstraat. Van deze kazerne is hij dan de commandant. In 1957 wordt zoon Leo geboren.

Aart Bruggeman laat in 1961 vrouw en twee kinderen, Paulien(16) en Leo(3), achter.

Mevrouw Bruggeman vertrekt enige maanden later met haar kinderen naar Engeland, naar haar familie. Leo weet zich alleen nog Kerstmis te herinneren, maar Paulien mist Nederland te erg. Zij keren terug en vestigen zich in de Edward Jennerstraat.

Leo: "Ik kan me van mijn vader niets herinneren. Mijn moeder heeft altijd over wat haar overkwam gezwegen. Het uniform van mijn vader heeft nog jaren in de kast gehangen. Opeens was dat ook weg. Zij heeft het drama verdrongen."

11. Op 11 januari 1941 werd in deze plaats, in de streek van Cheshire, de Koninklijke Nederlandse Brigade opgericht, en op 27 augustus van dat jaar omgedoopt tot Prinses Irene Brigade. Daar werden tientallen huwelijken gesloten en even zo vele baby's geboren in die jaren, omdat de inwoners van deze plaats zich zeer gastvrij opstelden tegenover die ver van huis opgesloten buitenlanders, die er verkering kregen en trouwden.

Daar lagen we dan op die mannenzaal

Zes man, Aart Bruggeman, René Hertogh, Louis Dingemans, Janus Dingemans, Jan van Elzakker, schrijver dezes, en Gabriel Lambrechts op zaal 1 en drie man, Louis 'Wiebus' Wils, André Plompen en Charles Stok op zaal 2. De zalen zijn overbezet. Zodanig, dat bedden in de lengte moeten worden geplaatst; onder andere Christje Zandboer uit Steenberg en Wanneske van het eiland Tholen, Scherpenisse?, komen als lopend patiënt ervoor in aanmerking om genoeg te moeten nemen met een plek 'in de loop' van het middenpad. Zij, en zuster Erna Heetesonne, met broeder Piet van Broekhoven¹², worden onze steun en toeverlaat. Niets is hen te veel. Het lijkt of ze alle dagen vierentwintig uur in de weer zijn, met die zo onverwachts veel extra zorg vragende Hoogerheidenaren. Zij blijven in onze herinnering de personificaties van wat zorgverleners kunnen betekenen. Met omhooggestoken handen, dat geeft vermindering van pijn, zijn we overgeleverd aan de hulp van ande-

ren. We kunnen niets zelfstandig. Hoeveel urineflessen hebben volstrekt vreemde mensen als Wanneske en Christje op mannenzaal 1 bij ons aangelegd? Hoeveel borden eten hebben ze ons gevoerd? Dagenlang stonden ze voor ons klaar, zeker op momenten dat het verplegend personeel, met zuster Heetesonne¹³ voorop, andere taken moest uitvoeren. En hoeveel keer heeft Charles Stok, net achttien, ook gewond aan de handen en zeer ernstig aan zijn oor, als het dringend was, de fles aangelegd bij de Wiebus, die over de vijftig was? Wat een gevoel van saamhorigheid heerste daar in dat ziekenhuis. Iedereen stond klaar voor iedereen! En van buitenaf werden tientallen fruitmanden binnengebracht, afkomstig van andere muziekkorpsen, dweilbands, verenigingen, particulieren en wat voor instellingen dan ook. De hele zaal stond vol.

Foto hieronder: links broeder Van Bragt, midden Zr. Antonia en rechtsboven Diny van Geel-Schettens

12. Broeder Piet van Broekhoven stierf jong en liet een groot gezin achter. "Dat was onze fantastische baas en zaalhoofd. Hij nam het altijd voor ons op tegenover de specialisten als Wilberts, Van Eijck, Vaas en Beckers. Wat was dat overlijden een verlies!", aldus ex-verpleegkundige Erna Heetesonne.

13. Zie apart kader

Zuster Erna Heetesonne

Zuster Heetesonne, geboortig van Groede in Zeeuws-Vlaanderen, ontvangt me na bijna vijftig jaar hartelijk op haar bovenwoning in Bergen op Zoom. Onder het genot van een bakje koffie praten we bij.

Ze is nu 81 jaar en herinnert zich alles van vijftig jaar geleden ook nog als de dag van gisteren. Zij is dan 31 en werkt als verpleegster op mannenzaal 1 van het Algemeen Burger Gasthuis.

Zij wordt voor ons, de mannen van die zaal de personificatie van zorg en hulp aan de zijde van broeder Piet van Broekhoven, het hoofd van de afdeling.

Het eerste wat ze nu zegt, na de hernieuwde kennismaking: "Op de gang bij de behandel- en operatiekamer¹⁴ zaten en hingen jullie. Wij kregen de opdracht te helpen met het afknippen van ringen en dergelijke. Jij was je horloge kwijt. Die had ik in mijn schortzak. Ik zie je nog zitten met je handen in de bak met water en de tranen op je wangen. Bij de meesten, vooral bij Janus Dingemans, was na enige dagen het plukken van de korsten in de baard, heel pijnlijk. Ook het iedere dag schoonmaken van de wonden onder koud water

en het verwijderen van dood vlees was voor iedereen een kwelling".

Zuster Anastasia¹⁵, de toenmalige directrice van het ABG, afkomstig uit Huijbergen, moet het hele gebeuren wel als een overval hebben ervaren. Erna Heetesonne: "Wij zaten met een paar collega's op het muurtje voor op straat vlak bij de grote poort te wachten op de optocht die maar niet kwam. Plotseling werden we opgeschrikt door claxons van aanstormende voertuigen en de sirene van de ziekenwagen. Hoewel ik pas om zes uur weer moest gaan werken zijn we direct binnen assistentie gaan verlenen. Op mijn zaal werd alles in gereedheid gebracht. Op het eind van de middag lag alles overvol. En jullie mooi op een rij met de handjes in de hoogte". Zuster Heetesonne zal tot haar zestigste, "tot de laatste dag", met veel plezier in een volledige baan blijven werken in het ABG, en later in Lievensberg.

Waarschijnlijk door koorts wordt die eerste nacht voor velen een kwelling. Niet kunnen slapen, afgewisseld met herbeleving van beelden, die hallucinaties en nachtmerries oproepen, worden we midden in de nacht opgeschrikt door hevig lawaai en wanhoopsgillen bij het bed in de hoek van René

Hertogh. Hij slaat in zijn dromen zijn kwetsbare handen kapot tegen de muur waar hij dicht tegenaan staat met zijn bed. Hij komt totaal in opstand, wordt weggereden en komt uren later pas terug, nog zwaarder gewond dan hij al was, en na helemaal opnieuw verzorgd te zijn.

Sfeer

Bezoekers van de patiënten op de beide manenzalen die eerste dagen, weten zich tot op heden te herinneren wat voor atmosfeer er

hing. Kobus de Vos bijvoorbeeld, en zijn vriendin en toekomstige vrouw Marlies de Bont, weten het nu, na vijftig jaar, nog

14. Het hoofd van de operatiekamer was zuster Sidonia, familienaam Nel Konings, afkomstig van Hoogerheide.

15. Zij en haar vier zussen, met de familienaam Verhaert, werkten allen in de verpleging. Twee als verpleegster die trouwden, en twee andere, die ook als religieuze werkzaam waren. De een in 'het Katrientje' en de ander; zuster Veronica, als afdelingshoofd in het ABG. De religieuzen behoorden tot de congregatie van de Franciscanessen.

steeds: 'Er hing een vreselijke geur van rot-tend vlees'.

Ondanks alle pijn en ellende houden we elkaar mentaal goed op de been. Niet gering is daarbij de bijdrage die wordt geleverd door de kopstukken van de Bergse

Vastenavond, die al de eerste avond acte de présence geven. Diverse keren bezoeken zij ons. De belangstelling en het medeleven uit Hoogerheide en uit de rest van streek en land is enorm. Emoties van dat moment worden niet verdrongen.

'Loemoemba'

Een feit, dat door iedereen tot op heden nog wordt herinnerd, is de hilariteit die ontstond toen op zekere dag een pikzwarte patiënt op zaal werd gereden, die als dakdekker een pot teer over zich heen had gekregen. Niet in de laatste plaats de man zelf kon daar grappen

over maken. Voor ons was het een vermakelijk gezicht en het gaf wat afleiding. De zwaarmoedige sfeer die als een deken over ons hing na het overlijden van onze adjudant, werd er enigszins mee verdreven.

Louis Leenaerts

Iets zeer emotioneels en heel ingrijpends vindt evenwel enige dagen later plaats. Geheel onverwachts wordt een jongen van 18 jaar, zoals later blijkt uit Hoogerheide, de zaal opgereden. Omdat we allemaal nog veel bed moeten houden en geen kennis kunnen gaan maken, duurt het enige tijd voor we vernemen dat het mijn jeugdvriendje en overbuurjongen Louis Leenaerts is. Hij overlijdt een week later aan acute leukemie en nierproblemen. Het geheel van ongeloof en emotie laat tot op de dag van vandaag een onuitwisbare indruk achter. De betrokkenen van dat moment zullen de carnavalsbrand, het overlijden van Aart Bruggeman en van Louis altijd samen in een flits tijdens hun leven blijven ervaren.

Hartverwarmend

Toen, rond Pasen, werden we opgeroepen door Theofiel Jacobs, de voorzitter van de Scheldezones, om aanwezig te zijn in de harmoniezaal van Adam en Jaan Verschuren. Een envelop met inhoud zou worden overhandigd door de afgevaardigde van de Stichting Vastenavond, Wim Besling, aan de Scheldezonenvoorzitter ten behoeve van de slachtoffers. Zonder Aart Bruggeman helaas. René Hertogh kon er nog niet bij zijn, die lag nog in het Gasthuis, jammer genoeg. Voor de meesten betekende deze avond de start om het dagelijks leven weer op te pakken.

Bergen gaf f1.450

Maandagavond werd in de Hollandse Tuin te Bergen op Zoom de opbrengst geteld en bekend gemaakt van de zondag gehouden collecte voor de met carnaval getroffen leden van de fanfare 'De Scheldezones' uit Hoogerheide. Deze collecte was georganiseerd door de gezamenlijke carnavalsmuzikanten van Bergen op Zoom. 70 van hen zijn er zondag met een collectebus op uitgetrokken en haalden alles bij elkaar plus minus 1450 gulden op, hetgeen elke verwachting overtrof en een prachtig resultaat is voor zulk een spontane actie.

BN di 14-3-61

Voorzitter Theofiel Jacobs van fanfare De Scheldezones neemt namens de slachtoffers uit handen van de afgevaardigde van de Stichting Vastenavond het geldbedrag in ontvangst. Verder v.l.n.r. Louis Wils, Gabriël Lambrechts, Louis Dingemans, Janus Dingemans, Charles Stok, Rinus van der Poel, Jan van Elzakker, André Plompen en Michel de Vos. René Hertogh ontbreekt wegens verblijf in het ziekenhuis.

Rechercheurs

En toen kwam daar een van de volgende dagen al gelijk na de brand, plotseling het bericht dat van de zijde van de politie er enige 'belangstelling' was ontstaan voor het drama dat ons was overkomen. Enige rechercheurs hadden meer dan normale interesse getoond bij een van de onzen voor de pakken die wij hadden gedragen. Met name wilden zij weten waar die gewatteerde stof vandaan kwam en door wie dat spul was geleverd. Met andere woorden: wie kunnen we verantwoordelijk stellen of de schuld geven. Toen hebben we, instinctief waarschijnlijk, de rijen gesloten. Wilden zij iemand van ons de schuld geven? Dat mocht niet gebeuren. Vrienden in hetzelfde schuitje nemen het immers voor elkaar op! Die solidariteit zou niet worden doorbroken! Het zwijgen en verdringen was begonnen.

Ons standpunt werd: we weten van niets; er is ons gewoon door pure pech een ongeluk overkomen. Niemand was schuldig of onvoorzichtig geweest, zeker niet iemand van de groep zelf!

Allemaal zijn we vereerd geweest met een bezoekje van enkele heren van de recherche.

Niemand wist iets. Het was alsof we allemaal het gevoel hadden dat we iemand in de problemen zouden kunnen brengen. Weken na die fatale dinsdag wandelden we met een groepje slachtoffers nog regelmatig onze ommetjes op het dorp. Nooit werd over de oorzaak van de brand gesproken. De aan ons geleverde watten, normaal onbrandbaar, bleken veel later geen watten geweest te zijn. Het was zeer brand- en licht ontvlambaar synthetisch spul om zittingen, leuning en dergelijke op te vullen. Vullingstof uit de meubelindustrie. Maar over de ontvlambaarheid wisten we niets. Nu, na al die grote rampen, zoals in De Bijlmer, Enschede, Volendam en in 2009 nog in Perm (Rusland), zouden we wel anders hebben gehandeld. We zouden de onderste steen boven hebben gehaald, schadevergoeding hebben geclaimd, slachtofferhulp en dergelijke, kortom, moderne middelen hebben ingeschakeld. En wat al niet meer.

We hebben het zelf geprobeerd binnen de eigen familie en omgeving te verwerken. Er is tientallen jaren onder elkaar niet meer over gesproken, hoogstens in algemene ter-

men, zonder zich echt te uiten. Het woord schuld wilden we niet horen. Pas toen het in 2001 veertig jaar geleden was en er op initiatief van De Telegraaf een bijeenkomst werd georganiseerd in hotel William, en er nog meer in leven waren dan nu, kwamen de emoties los. Het was de eerste keer na al die tijd. Wat hadden we eigenlijk te verbergen en te verdringen? Niets toch! Uit alle reacties van de nu nog levende Scheldezones die slachtoffer waren en waarmee ik heb gesproken, blijkt dat er veel emotie vastzat en nu losgekomen is. En daaruit durf ik toch de conclusie te trekken dat de meesten het drama hebben verdrongen, om welke reden dan ook! Om te spreken van trauma's gaat misschien iets te ver, maar sommigen hebben zeker hun verdere leven last gehad van een stoornis die min of meer op een 'zielsaandoening' leek. Maar ja, als je van top tot teen in brand staat en de dood in de ogen kijkt is dat toch niet gek? Gelukkig hebben de meesten in hun eigen omgeving 'nazorg' en 'slachtofferhulp', begrippen van deze tijd, kunnen vinden. De stelling verkondigen dat de zogenaamde watten illegaal op een of andere manier aan ons zijn geleverd, zonder te weten hoe levensgevaarlijk het spul wel was als het met vuur in aanraking zou komen,

valt nu niet meer te bewijzen. Het blijft een wonder dat bij niemand thuis, tijdens het maken van de sneeuwpopkleding in de dagen vóór het drama, iedereen had nog gewoon kolengestookte kachels die heet werden, er al geen ongelukken zijn gebeurd. Gelukkig maar voor die virtuele betrokkenen. Helaas voor de latere gedupeerden. Was er maar bij iemand thuis bij de kachel of met een sigaret iets onschuldigs, zonder grote gevolgen, gebeurd!

Kees van Elzaker, de rietdekker, de oudste van ons allen, zou het dan zeker niet meer hebben zien zitten. Het festijn zou vast niet zijn doorgedaan als hij er niets in gezien zou hebben. Dan zou hij op de vraag: "En Kees, wa denkt ervan?", standaard geantwoord hebben: "Dat wordt een kind met een lam handje. Laat ons maar thuis blijven." Hij was normaal een man van weinig woorden. Gelukkig bleef hij, als nestor en groot trombonist, ongedeerd.

Het jaar erna, in 1962, spelen de Scheldezones uit eerbetoon in de optocht weer mee onder het motto: 'oe langer oe gekker', terwijl dat niet in de tekst van het liedje 'ei lekere dweil oe ist?' voorkomt.

Zou Aart Bruggeman het anders gewild hebben? We denken van niet!

Sindsdien heeft de Stichting Vastenavond de veiligheidsregels in de optocht in verband met brandgevaar wel aangescherpt, en terecht! "Nergens zijn de reglementen voor de deelnemers aan de optocht strenger dan in Bergen op Zoom," verklaart Sjef de Wit van de Stichting."En daar heeft die brand van toen alles mee te maken gehad."

Maatregelen tegen brand Nieuw reglement carnavalsoptocht

De Stichting Vastenavond heeft een nieuw reglement voor de carnavalsoptocht vastgesteld. Het is veel uitgebreider dan het oude reglement.

Er zijn maatregelen genomen om het in brand geraken van groepen of wagens, zoals vorig jaar gebeurd is, met de groep van de Scheldezonen uit Hoogerheide, te voorkomen of te kunnen bestrijden. Jeeps mogen niet meer gebruikt worden om wagens voort te trekken, dit naar aanleiding van het dikwijls stil-

vallen van genoemde voertuigen in het verleden. Belangrijke artikelen uit het reglement zijn voorts: art. 6. uitgesloten van deelname zijn 1. wagens of grote groepen die vóór carnavalsdinsdag deelnemen aan een optocht elders (dit zou wel eens de doodsteek kunnen zijn voor de 'Narrekop', die vóór carnavalsdinsdag o.m. naar Düsseldorf gaat. red.) 2. personen gekleed in lichtbrandbare kostuums en 3. zij, die kwetsende, stotende en onsmakelijke voorstellingen uitbeelden. Art. 12. De wagens zijn verplicht goede brandblusappa-

raten mee te voeren. In het reglement voor de carnavalsoptocht is ook de bepaling opgenomen dat deelnemers die tijdens de optocht aan Bachus offeren onmiddellijk zonder enige vorm van clementie zullen worden verwijderd en niet in aanmerking komen voor een prijs. Tevens is het verboden in de stoet kleinvee of huisdieren mee te voeren, reclame te maken en of pamfletten uit te reiken of te werpen. Dus deelnemers, laat de borrel in de fles en houdt de veestapel op stal.

Stem vr 26-1-62/BN wo 24-1-62

Laat ons de schuldvraag met betrekking tot het ondeugdelijk materiaal voor onze pakken maar in de doofpot stoppen. Of hadden we dat toen al gedaan?

Duidelijk moet zijn, dat er niemand in de groep onvoorzichtig is geweest, zeker adjudant Brugge-
man niet! Het was pure pech! Een sigaret of sigaar opsteken mag toch niet zulke catastrofale gevolgen hebben?

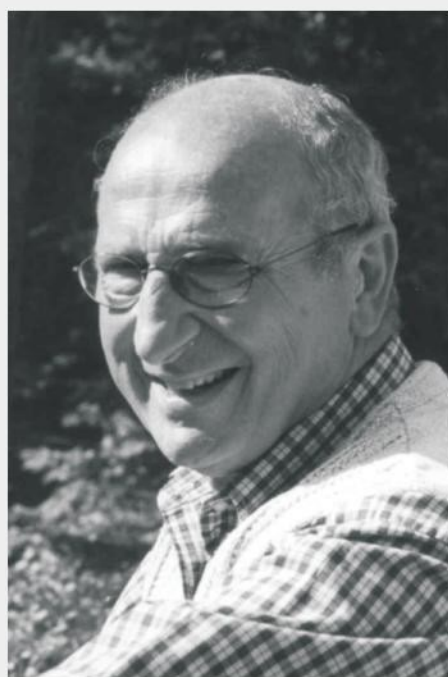
Hoogerheide 25 november 2009

Naschrift van de nu achtenzestigjarige schrijver /slachtoffer.

Als achttienjarige ¹⁶ Kweekschoolstudent in Breda en fanatiek trompetblazer overkomt mij hetgeen wordt beschreven. Vaak heb ik in de maanden en eerste jaren na het drama gedacht: was het een straf voor een leugen, weliswaar om bestwil, in het belang van de Scheldezonen? Met een katholieke achtergrond en opvoeding van die 'straffende kerk' van de jaren vijftig was dat toentertijd niet vreemd! Want wat was het geval?

Hoewel in Breda destijds carnaval nog veel minder leefde dan in Bergen op Zoom, had ik er met mijn trompet al wel een paar carnavalbals opgeluisterd, onder andere op de detailhandelsschool St. Olofen ook op de Kweekschool. Toch was er geen sprake van, dat ik van de directeur van de St. Franciscuskweekschool, broeder Dominicus, vrij kreeg om in Bergen op Zoom te gaan blazen

16. Detail: amper vier maanden verkering hebbend lag ik naast mijn toekomstige schoonvader Janus Dingemans en zwager Louis Dingemans op zaal 1. In 1965 trouwde ik met Nelly. Over de brand werd in familiekring nooit meer echt gesproken!

in De Optocht. Plicht was plicht, les was les en Breda geen Bergen op Zoom.... De eerste en enige keer in zijn leven zwichtte mijn vader onder mijn stevig aandringen en meldde mij 's morgens ziek op die bewuste dinsdag van 14 februari 1961. De trein vertrok zonder mij naar Breda. Ik moest en zou in Bergen op Zoom zijn!

Enige uren later lag ik in het Gasthuis/ziekenhuis.

Wat een afgang moet het voor mijn vader geweest zijn om directeur Dominicus op te bellen en hem mee te delen wat zijn zoon was overkomen. Na de duizenden excuses van mijn vader en de omstandigheden in aanmerking genomen werd het mij en mijn vader vergeven! Mijn medestudenten, met zo 'n twintig man sterk al de dag na de opname aan mijn bed, vonden en vinden het nog steeds 'de mop van die kweekschooltijd': Dominicus proberen te bedriegen! Nog tot en met het behalen van mijn hoofdakte een paar jaar erna werd me door hem fijntjes 'veel plezier' toegewenst rond carnaval. En hij gaf me vrij om te gaan blazen in de optocht van Bergen op Zoom!

Carnaval en muziek zal nooit meer worden wat het had moeten zijn: mét en niet zónder Aart Bruggeman.

Verslagenheid in Hoogerheide

Adj. Bruggeman

overleden

(Van onze verslaggever)

HOogerHEIDE, 16 februari - Nadat het er aanvankelijk naar had uitgezien, dat de toestand van de heer Bruggeman na het tragische ongeval tijdens de voorbereidingen voor de carnavalstoet zich in gunstige zin ontwikkelde, is in de nacht van woensdag op donderdag plotseling een verergering ingetreden. In de vroege ochtenduren is hij aan de bekomen verwondingen overleden. De heer Bruggeman was gehuwd en vader van twee kinderen.

De verslagenheid over het gebeuren is in Hoogerheide zowel als Bergen op Zoom bijzonder groot. Door zijn prettige omgangsvormen en zijn sympathiek optreden was de heer Bruggeman in Woensdrecht en Hoogerheide een zeer geziene figuur. Hij werd geboren op 27 november 1912 te Goedereede en kwam op 20 februari 1947 als wachtmeester der Marechaussee naar Woensdrecht, waar hij opklom tot Brigadecommandant van de Brigade Hoogerheide. Adjudant Bruggeman was oud-strijder uit de Irene-Brigade en maakte daarin de strijd om Tilburg mee, nadat hij tijdens de oorlogsdagen naar Engeland was uitgeweken.

Zijn plaats in het gemeenschapsleven was bijzonder groot. Hij was o.a. voorzitter van het plaatselijke Oranje-comité, vice-voorzitter van de voetbalvereniging „Meto”, plaatsvervangend directeur van de fanfare „De Scheldezones”, lid van de Adviescommissie voor Gemeentelijke Onderscheidingen en was verder betrokken bij vrijwel alle activiteiten in de gemeente Woensdrecht. Hij was een man, die voor iedereen klaar stond en overal tijd voor wist te vinden. Niemand deed ooit tevergeefs een beroep op hem.

De teraardebestelling zal op maandagmorgen op het kerkhof van Woensdrecht met militaire eer plaats hebben.

MAANDAG 20 FEBRUARI 1961

ADJUDANT BRUGGEMAN MET MILITAIRE EER BEGRAVEN

Onder overstelpende belangstelling en met militaire eer wordt op die maandagmiddag 20 februari 1961 adjudant Bruggeman, commandant van de brigade Hoogerheide van de Koninklijke Marechaussee, op de Algemene Burger Begraafplaats in Woensdrecht ter aarde besteld. Om de droeve stoet ongestoord te kunnen doen voortgaan moeten zelfs wegen worden afgesloten en omgeleid. Langs de ongeveer drie kilometer lange route vanaf de Vliegbasis, nog met de oude in- en uitgang op het Zandfort, via Wouwbaan, Duinstraat en Nieuweweg naar de Rijzende Weg, staan vele honderden belangstellenden in stilte hun medeleven te betuigen.

Na een door dominee Zorn, de legerpredikant, geleide rouwdienst in de kapel van de vliegbasis, wordt onderweg bij de marechausseekazerne in de Duinstraat enige minuten stilte in acht genomen.

Deze laatste weg wordt de stoet voorafgegaan door het tamboerkorps van de Koninklijke Marechaussee, met omflooerste trom, met erachter het trompetterkorps van het wapen uit **A p e l d o o r n**, eveneens met omflooerste hoorns.

Dan volgde het vuurpeloton, vervolgens leden van het Lucht Bewakings Korps die de ontelbare kransen droegen van de even zo vele burgerlijke en militaire organisaties uit de omgeving en de vele vrienden van de adjudant. Hierna kwam het stoffelijk overschot, geflankeerd door onderofficieren van

de Koninklijke Marechaussee, daarachter de naaste familieleden en de directe meerderen van de overledene.

Op de begraafplaats, omzoomd met honderden belangstellenden, droegen twaalf collega's de met de nationale vlag bedekte kist naar de groeve. Hier waren alleen familieleden, genodigden en autoriteiten toegelaten. De vele tientallen militaire eenheden die bij de plechtigheid aanwezig waren moesten op een aansluitend veld worden opgesteld.

Op de begraafplaats rond de baar, onder wie zich vele vertegenwoordigers bevonden van de plaatselijke verenigingen en leden van de Stichting Vastenavond uit Bergen op Zoom, vond alles plaats tegen een decor van een vijftal treurwilgen.

Toen de kist boven de groeve was opgesteld vormden twaalf leden van de brigade Woensdrecht het vuurpeloton, presenterden het geweer, zetten het geweer aan de schouder en gaven een vuursalvo af boven de groeve.

Hoewel veel meer sprekers zich hadden aangemeld, werd besloten dit aantal te beperken tot vijf. Als eerste sprak de commandant van de eerste divisie van de Koninklijke Marechaussee, de luitenant-kolonel A.O. van Soest. Hij gaf een overzicht van de staat van dienst van adjudant Bruggeman, waarbij hij de overledene mooie eigenschappen toeschreef zoals een sterk ontwikkeld rechtsgevoel, een groot gevoel van medeleven met de noden van de medemens, hulpvaardigheid en organisatietalent. Hij genoot met betrekking tot de laatste eigenschap grote bekendheid bij de gehele divisie als het om sport en ontspanning ging. "Deze eigenschappen, en zijn gestrengheid hebben er toe geleid, dat de adjudant zijn taak op buitengewone wijze heeft vervuld. De leegte die hij achterlaat in zijn gezin, in het wapen en in de wijde kring daarbuiten is niet met woorden te beschrijven." Hij herinnerde ook nog aan de bewogen loopbaan van de ontslapene, zijn werk in Engeland en zijn aandeel in de bevrijding van Nederland. De toenmalige commandant van de vliegbasis, kolonel H.J. Diehl, maakte gewag van de grote verslagenheid die het tragisch verscheiden bij velen heeft teweeggebracht en prees de steeds correcte en juiste wijze van optreden van de adjudant. "De adjudant was voor ons een begrip geworden, door zijn eenvoud en bescheidenheid en diens onvermoeibare belangstelling voor iedereen. Door zijn oprechte hulpvaardigheid in en buiten de dienst was hij geliefd en werd hij bewonderd. De persoonlijkheid van Bruggeman zal voor ons allen onvervangbaar zijn."

Wat burgemeester L.J.Hermans van de overledene zei was bijzonder treffend: "Hij was, door zijn karakter, geroepen om in onze dorpsgemeenschap een rol van betekenis te spelen. Hij had liefde en werkelijke belangstelling voor de gemeenschap." Hij achtte hem geroepen om in de dorpsgemeenschap een belangrijke plaats in te nemen. "Hij heeft die ook ingenomen getuige zijn bestuursfuncties bij het Oranje comité, de v.v. METO en de fanfare De Scheldezones. Het was vanzelfsprekend, dat hij benoemd werd in de commissie tot toekenning van onderscheidingen, waartoe onlangs in de gemeenteraad werd besloten en het verheugt me, dat deze eer hem op tijd heeft mogen bereiken," aldus de burgemeester, die zijn bewogen toespraak besloot met het gebed: Wij danken U, God, voor de Gave Mens, die U in ons midden hebt laten leven.

Majoor Walraven, commandant van het district Bergen op Zoom van de Koninklijke Marechaussee, zei dat adjudant Bruggeman altijd het middelpunt was van alle activiteiten in het district. "Hij was een begrip, en zal dat blijven." De majoor zei tenslotte, dat de brigadecommandant steeds het devies van het wapen in zijn leven heeft weten waar te maken: zonder vrees en zonder blaam.

Ook kolonel Boerma van de geneeskundige dienst van de Prinses Irene brigade, waarvan de adjudant in de oorlogsjaren deel heeft uitgemaakt, heeft enkele dankwoorden uitgesproken, en evenals de andere sprekers zijn deelneming betoond aan de weduwe en het zwaar getroffen gezin.

Legerpredikant ds. E. Zorn van de vliegbasis ging dan in gebed voor, bad het Onze Vader, waarna de kist in de groeve werd gelaten. Die werd daarna overstelt met een schat aan bloemen en kransen.

Onder de zeer vele autoriteiten, opper- en hoofdofficieren en belangstellenden, die aanwezig waren, bevonden zich onder

andere kolonel De Beer-Poortugaal, kolonel b.d. Van de Kroon, overste Hussum, jhr. Van Vredenburg, graaf De Chambures, het voltallige gemeentebestuur van Woensdrecht en de burgemeester van Huijbergen.

Adjutant Van de Brink sprak daarna namens de familie dank uit voor de getoonde belangstelling.

Nadat de klare tonen van de Last Post over de dodenakker hadden geklonken, was de indrukwekkende plechtigheid ten einde gekomen. ♣

Bronnen:

Dagblad De Stem van dinsdag 21 februari
Brabants Nieuwsblad van dinsdag 21 februari 1961

Het vakblad 'Ons Wapen', van de Kon. Marechaussee, van 26 april 1961

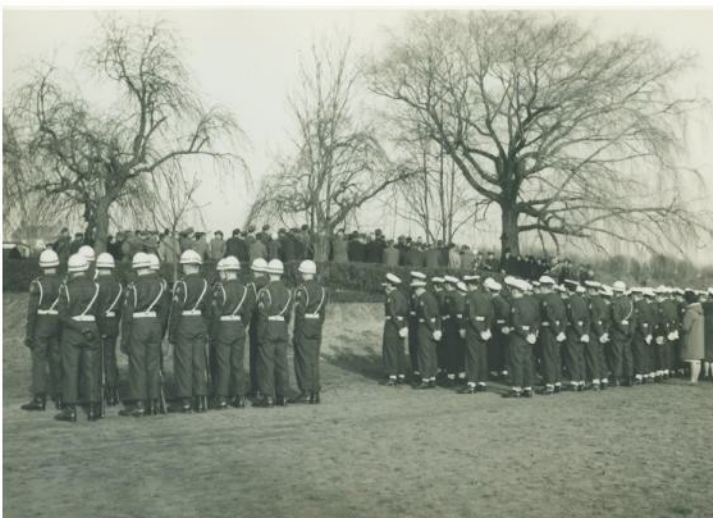
Het tijdschrift 'De Koninklijke Marechaussee', van 15 maart 1961

Jubileumboek "Ge wit nie wagge ziet",
Uitg. St. Vastenavond, dec. 1999, Bergen op Zoom

Archief Stichting Vastenavond Bergen op Zoom

Interviews en gesprekken met betrokkenen

Hoogerheide, zomer 2010

Mocht iemand, al of niet uit onverwachtse hoek, op- of aanmerkingen, aanvullingen of foto's hebben, dan houdt de schrijver van dit verhaal zich van harte aanbevolen!

Graag zou ik bijvoorbeeld willen weten wie ons met het VW-busje (van een eierboer?), heeft vervoerd naar het Gasthuis.

Mevrouw Bruggeman brengt haar laatste groet.

In de nalatenschap van mijn schoonvader vond ik enige tijd geleden een schriftje met op een paar losse blaadjes het volgende gedicht. Het was nog niet af en het had geen titel. Ik ben zo vrij geweest het af te werken en te plaatsen omdat het in die taal de sfeer van toen weergeeft en hij een van Bruggemans vrienden was.

Ode aan Aart Bruggeman

Welgemoed zijn wij vertrokken
Vanaf ons dorp, we vinden het fijn
Om de Optocht op te luisteren
Van Prins Carnaval's festijn

Sneeuwmannen zouden wij wezen
Heel in 't wit, met zwarte hoed
'T ziet er piekfijn uit, ons groepje
Knap man die ons wat doet

Vrolijk zijn we bij 't verkleden
Op die binnenplaats bij Piet
Niets vermoedend steekt Aart 'n sigaar op
'T is de rietdekker die het ziet

Opeens, wat een verschrikking!
Bruggeman, een zuil van vuur
Wij springen toe om hulp te bieden
In dit voor ons noodlottig uur

In 'n oogwenk rennen elf man
Van ons groepje, in paniek
Brandend, gillend ,roepend
De straat op, O mijn God, wat een paniek

Vechtend om ons te verlossen
Trekken, rukken, scheuren wij
'T sneeuwcostuum van 't lichaam
Dank de Hemel, 't s voorbij

Even later zie ik m'n makkers
O, wat zien zij er vrees'lijk uit,
Snel in 'n busje, naar 't gasthuis
Met vol gas gaat 't dan vooruit

Daar worden we vlug geholpen
Vier, vijf man staan voor ons klaar
Om het ergste der ravage
Bij te snoeien, met pincet en schaar

En 't leed, toen ons overkomen,
Dat voorwaar, beschrijft geen pen
Hulpeloos, met de handen in de hoogte,
Ben ik, schreiend, een van hen

De tweede nacht na 't rampgebeuren
Mijn hart staat stil, 'k ben ook in nood
Vecht Bruggeman voor zijn leven
Helaas, hij vecht zich dood

Hoe ellendig voor deze man
Alles heeft gefaald!
Ondanks alle zorg en offers
Hij heeft het niet gehaald

Na weken pijn en lijden,
We voelen ons daar thuis,
Door de solidariteit van velen,
Mogen we eindelijk naar huis

Nog weken lopen we onze tochten
Pratend over wat ons overkwam
Wenend om juist diegene
Die leiding gaf en ondernam

Tot op heden werd gezwegen
Men hoorde niemand klagen
Maar toch, dierbaar nageslacht,
Er bleven zo veel vragen

Enkelen zijn er nog gebleven
Slachtofferhulp nog misschien?
Welnee, het is na vijftig jaren
Niemand die ik er mee dien

De tijd heelt alle wonden
Laat het rusten voor altijd
Slechts resten ons de jaren
Dan is 't geschiedenis, die strijd

Waren velen fysiek getekend
Psychisch stonden we onze man
En hij blijft 't symbool voor allen
Die adjudant Bruggeman

Janus Dingemans, april 1961
Bewerkt door Jan van Elzaker,
November 2008♣

KOOKBOEK

VOOR DEN

CRISISTIJD

SAMENGESTELD ONDER LEIDING VAN

A. M. VAN ANROOY

EN

H. M. S. J. DE HOLL

DIRECTRICES

VAN DE

HUISHOUDSCHOOL

LAAN VAN MEERDERVOORT • DEN HAA

52

Gebraden konijn.

1 konijn
± 60 G. boter of meer.
zout en iets peper.

BEREIDING. Het konijn met een vochtig doekje afvegen, en inwrijven met wat zout en desverkiezend peper. De boter in een braadslee goed warm laten worden, het konijn erin leggen, bedruipen en in den oven zetten. Hierin braadt men het, op de wijze als voor groot vleesch beschreven is, lichtbruin en gaar, zoo mogelijk met een deksel of een tweede omgekeerde braadslee op de pan, ged. $1\frac{1}{4}$ à $1\frac{1}{2}$ uur. Heeft men geen braadslee, die groot genoeg is of geen voldoende warmen oven, dan kan men het konijn ook in stukken verdeelen en het in een ijzeren pot bovenop bruin braden.

Gestoofd konijn.

1 konijn
± 40 G. boter of meer
peper, zout, noot
scheutje azijn en water
laurierblad, kruidnagel, stukje ui.

BEREIDING. Het konijn in stukken snijden (pooten craf en de romp in 2 of 3 stukken), deze inwrijven met een mengseltje van peper, zout en meel wentelen. De boter (of een ijzeren pot lichtbruin laten worden hierin, onder dikwijls keeren, men telkens een klein stukje boter van den jus tegen te gaan. Daar en azijn en de kruiden toevoegen zachtjes laten stoven ($\frac{1}{4}$ à 1 uur). uit den jus nemen, dezen zoo noot en binden met het aangemengde groot gebrek aan vet ook enkel ± 1 L. water met kruiden en wat voor het opdoen gebonden.

Vleesch- Garnalen- en Visch-gerechten.

Op het oogenblik (Aug. 1918) lijkt het een totaal nuttelooze bladvulling te schrijven over de bereiding van vleesch. Als er al vleesch gedistribueerd wordt, dan is het 100 gram p. p. en p. w. en welke bereiding kan men op zoo'n minimum toepassen? Niet anders dan het vleesch beschouwen als het middel om wat moeilijk te ontberen jus te maken. In een groot gezin, stel van 10 personen, kan men echter 1 K.G. vleesch wèl op allerlei manieren bereiden en bovendien zal vrij zeker op den vleescharmen zomer een betere winter volgen. Ook zal de crisistijd, waarvoor het kookboek geschreven is, nog jarenlang duren en men kan vertrouwen, dat langzamerhand na het eindigen van den oorlog de voeding weer normaler zal worden, en daardoor de lust en de mogelijkheid om wat meer werk van het eten te maken grooter. De bereiding van groot vleesch, ook biefstuk e.d. dachten wij eerst achterwege te laten, omdat vooreerst ook niet te rekenen is op een hoeveelheid boter of vet, noodig voor het maken van jus, maar ook dat kan meevallen en daarom ruimen we er wat plaats voor in.

Aan de bereiding van garnalen en visch is vrij veel te denken. Zij vormen een zeer goed vervangingsvleesch, echter meer wat voedingswaarde betreft. De zeer weinig uitkomende smaak van de visch, die met eenvoudige middelen zorgt voor een zakelijke afwisseling zoowel in smaak als in vorm, vergen een beetje moeite om dit te verbeteren.

Hoemo crisistijd nu? In 1918 werd er zelfs een speciaal kookboek uitgegeven. Of dat in ons heem zo nodig was is de vraag. Hier hadden we eigenlijk altijd wel een konijntje in het hok of in de klem.... Al was het dan zogenaamd kalkoen tijdens de kerstmaaltijd. Een smakelijk kerstfeest toegewenst!

Maria vd Bergh → (van Marte van Toepse en Jeanne van Vikske Huijgens) bij de 'kerstkalkoenen' van buurman Louis Stok, ofwel de konijnen die telkens weer wegliepen rond de kerst.....

Kenèène

Wa t'r opdeej da wêêt ik nie mir, mar ik moog meej ôôns vaoder meej nor wôôme n'Aaries. Vur un manneke van zes jaor was da d'un jêêl ondernêeming, zoow op ut fietske van dun Ouwe Tol nor d'Èèrels'Aai. Bij wôôme n'Aaries was ut jêêl gezellug, want daor adde ze veul kienders, net as bij ôôns.

Netuurluk moes op un gegêêve memènt ok de n'of bekêêke worre en ut vaareke en ok de rest van ut veej. Zoow was ur toevallug net un flienke nest meej zeswêêkse kenèène. Daor kêêk ik mun wôôge n'op uit. Wôôme n'Aarie ad da gezien dèènk, want op 't lest van 't liedje kreeg ik in un stêevege kurtonne bleujbâanddwôôs un kenèntje meej nor uis, achterop de fiets, onder de snelbienders.

Onderwêêge mokte me nog de nwôôdege temtaosie meej, want da kenèntje ad ien de bôovekaant van de dwôôs un gatje gevonne en daor prebêerde n'ut dur t'ontsnappe. Iek kon ut bjêesje nog net bij zun achterpwôôte pakke. Meej jêên âând on't stuur en jêên op ut gat ien de dwôôs kwââme me dan toch zonder ongelukke tuis.

Ôôns vaoder timmerde gaauw un kenèenekot ien mekaore en van toen af aon zaage ze mèn iedere dag meej un baolzak en un sikkkel lingst padjes en baontjes en kâântjes lwôope, op zoek nor gras en âânder lekkers vur mun kenèèn.

Mun kenèèn gruuide n'as kwôôl. Op un gegêêve dag vroeg iek aon ôôns vaoder of iek meej mèn kenèèn ok jonge kenèntjes kon kwêêke.

“Iek zal ies kèèke”, zeej ôôns vaoder. IJ aolde da kenèèn uit zun kot, gieng op zun knieje ziete, klemde da bjêest tusse zun knieje en kêêk is goed onder da stertje.

“Ut ies un fwôôike”, zeej t'ie.

Iek zeg: “Jao vaoder, da wêêt iek ok wel, want iek eb ur nieks vur oeve te betaole.”

Mar toen lêêj ôôns vaoder mèn uit da d'un fwôôie un vrouwkeskenèèn ies en da ge daor dan meej kunt kwêêke. IJ gieng ien zun portemeneej, wa t'ie âânders nwôôt

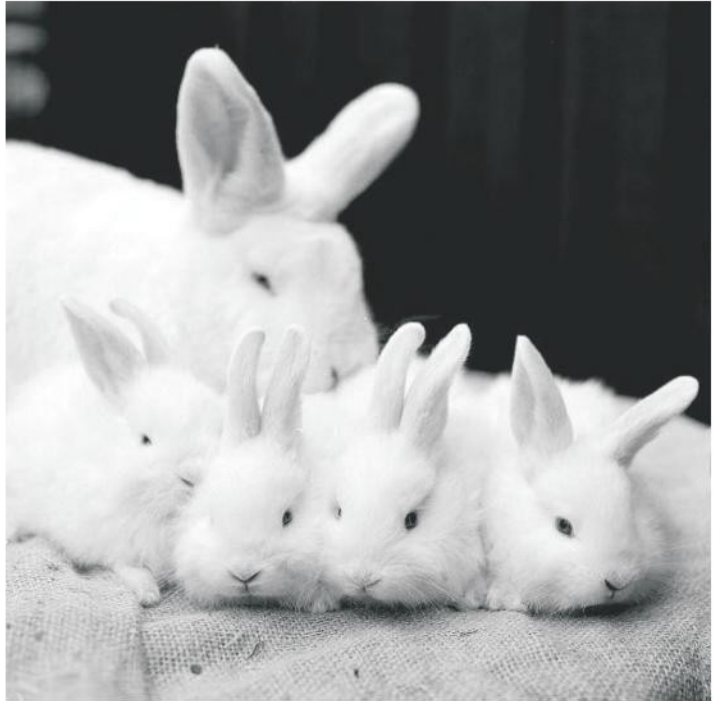
deej en ij zeej: “Gao t'ur mar meej nor Pjêêre, want die ed un rijer, en lot ur mar vur tweej kwartjes indoen.”

Ieke da bjêest ien un mâând gedaan, un baolzak dur ôôverenne, en ieke nor Pjêêre, die un paor uize wijer wôonde.

“Vur tweej kwartjes?”, zeej Pjêêr, “dan mot um ur tweej kjêere n'af laote valle.” IJ zette mèn kenèèn bij da van zèèn en

iek ljêerde n'ien kôrte tèd jêel veul ôöver ut liefdeslêeve van ut kenèn. Dieje rijer gaaf un paor flienke klappe meej zun achterpwôte op de bjôdjum van zun kot en sprong toen bôôvenop mèen fwôoi. Un tédje schudde n'ie flienk meej zun kôont en toen was ut unnêes net of ie jêelemaal stèef wier. IJ viel zoowmar nor opzij van mèen kenèn af.

Gelukkug ad ie zun èege nie zjêêr gedaon dèenk, want un paor telle nodderâand spulde n'ie utzelfde spelleke nog un kjêêr. Iek kêek is rond. Pjêêr was nerregus te zien. En toen em iek um ur gin tweej, mar wel vèefkjêere n'af laote valle.

Zoow em iek jaore kenèene gekwikt. Iek gaaf z'iedere dag êete en iek mieste z'iedere wêek uit. Meej un nêevelspuit spôôt iek iedere wêek pieterôolie ien alle kiere en naoje van de kwôoje um dur vur te zôrrege da t'ur gin mugge n'ien de kwôoi kwâame die de kenèeneziekte ôôverbachte. En têege de wienter dan stong iek te kèeke oe ôons vaoder un djêel van mun kenèene slachtte, zoowda me wir un paor kjêere lekkere kenèenebout konne n'êete.

Da was allemaal vurbij toen iek meej mun veftien jaor nor kosschôol gieng. Iek moog jêel blij zèn da d'iek dur moog ljêere. Mar iek kon netuurluk nie mir vur mun kenèene zôrge. Toch blêeve ze mun grwôte obbie, da blêek wel. Têege Kessemus schrêef iek ien un opstel ut veraol 'Oew ut kenëntje ut Kestkiendje verwaaremde'. En saome meej un vriend bedocht iek un teejôorie, da te mêense nie van d'aope mar van de kenèene afstamde. Iek schrêef de tekste en mun vriend liet ien verèlderunde tjêekenienge zien oe alle tussefaosus dur uitzaae.

Ut ies allemaal al lâank geleeje. Mar ad iek nouw munne klènzeun lekker zien kroele meej zun kenëntje, dan dènk iek bij mun èege: “De sirkul ies rond en ut lêeve n'ies mwôoi.”

door Jan Luysterburg

In het dialect van de Ouwe Tol, een buurtschapje tussen Bergen op Zoom en Hoogerheide. Het is door de schrijver ook op het podium voorgelezen tijdens de presentatie van Brabants Gebekt op 1 maart 2009 in Lith. Het verplichte thema was: dieren. Van deze tekst is een geluidsopname gemaakt door Cor Swanenberg. Het verhaal is in woord en geluid gepubliceerd in het tijdschrift Brabants (nummer 22). ♣

INFORMATIE VOOR DE LEZER

“Tijding” is het periodiek van de heemkundekring “Het Zuidkwartier” en verschijnt 3x per jaar. Het Zuidkwartier betreft het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom, omvattende de plaatsen Hoogerheide, Huijbergen, Ossendrecht, Putte en Woensdrecht.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij:

De heer J.Halters, Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht - tel. 0164 67 28 54 Tevens zijn losse nummers van “Tijding” bij hem verkrijgbaar.

De normale afleveringen kosten € 4,00 per stuk (van het lopende jaar € 5,00) Speciale uitgaven en dubbeltijdingen kosten € 5,00 per stuk. (Van het lopende jaar € 7,00) Gebruikte, in goede staat verkerende, Tijdingen kosten € 2,00 per stuk. De contributie bedraagt vanaf 1-1-2011: € 20,00 per jaar, per gezin. Leden woonachtig buiten de gemeente Woensdrecht wordt € 7,00 extra aan portokosten in rekening gebracht. Voor België € 9,00.

Nieuwe leden kunnen zich ook opgeven door middel van storting van de jaarcontributie op gironummer 276.04.67 ten name van penningmeester Heemkundekring “Het Zuidkwartier”, KLM Laan 6, 4631 JW Hoogerheide.

Nadruk van, of overname uit “Tijding” van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijvers van de artikelen niet toegestaan. De heemkundekring “Het Zuidkwartier” aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

Vormgeving Tijding: Maria Roskamp
Druk: Marwa Print & Copy, Nieuwstraat 108, B2910 Essen

BESTUUR HEEMKUNDEKRING “HET ZUIDKWARTIER”

Voorzitter:

de heer D. Verbeek, tel. 0164 61 61 96
Matthias Wolffstraat 10, 4631 KD Hoogerheide

Vice-voorzitter:

de heer C. van Beeck, tel. 0164 60 38 04
Keizerstraat 44, 4645 GR Putte

Secretaris/ websitebeheerder:

de heer A.M. Prop
Hugo de Grootstraat 5, 4631 GJ Hoogerheide
tel. 0164 61 05 23

Penningmeester:

mevr. E. Klaassen
KLM laan 6, 4631 JW Hoogerheide
tel. 0164 61 31 70

Bestuursleden:

de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte

de heer A.J. Dobbelaar, tel. 0164 61 31 73
Matthias Wolffstraat 14, 4631 KD Hoogerheide

mevr. L. Hengst, tel. 0164 25 94 19
De Hortensia 11, 4631 DG Hoogerheide

de heer H. Roelands, tel. 0164 61 20 70
Van der Meulenplein 6, 4631 CZ Hoogerheide

CONTACTADRESSEN WERKGROEPEN www.hkk-zuidkwartier.nl

Adviseur/Evenementen/Distributie / Redactieraad: kopij inleveren bij

de heer J.Halters, tel. 0164 67 28 54
Stenenhoef 2, 4641 CH Ossendrecht

Archeologie:

mevr. L. Hengst, tel. 0164 25 94 19
De Hortensia 11, 4631 DG Hoogerheide

Documentatie:

de heer C.van Opdorp, tel. 0164 61 38 30
Pr. Clausstraat 3, 4631 LZ Hoogerheide

Fotografie:

de heer F. Klaassen, tel. 0164 61 31 70
KLM laan 6, 4631 JW Hoogerheide

Genealogie:

de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte

Heemschut:

de heer J.van Elzaker, tel. 0164 61 22 24
Verlengde Duinstraat 2, 4631 HS Hoogerheide

Kruidentuin:

de heer P. de Dooij, tel. 0164 61 23 16
Dorpsstraat 73, 4634 TN Woensdrecht

't Kwartier:

de heer J. Wils, tel. 0164 61 24 47
Prins Hendrikstraat 35, 4631 KB Hoogerheide

Museum:

mevr. F.Stoutjesdijk-Jansen, Aanwas 40,
4641 JJ Ossendrecht, tel. 0164 67 25 63

Oude handwerktechnieken:

mevr. V. Suykerbuyk-van Agtmaal, Wouwbaan 9
4631 KJ Hoogerheide, tel. 0164 61 25 36

Oude talen, gezegden, spreuken enz.:

de heer J. Luysterburg, tel. 0164 61 06 51
De Acacia 33, 4631 DB Hoogerheide

Toponymie: ad hoc

Op de kaft een fragment van de KG 43: ets, oud ingekleurd; historiekaart van West-Brabant en Zeeland met de oorlogshandelingen van 1631. Kaart: collectie Regionaal Historisch Centrum Bergen op Zoom

LAENT

DEN BROUWER

DEN

HOONT

HVLST

AMBA

Dullart
HVLST

Hier Wordt de Vloet
oet Bevoechten Van
eenige H. Sta' Sch.

Twee Brabansche M.

Sgraen

Euersdyck

Bislinge

Cruynghe

Shuys

Vininghen
Oydekenskerck

PARS

Bakendorp

Barlande

Stuwelant

Oase Vrauwe poelder

Gravege

Worde

Valkenisse

Josfennesse

Heyns dyck

Nieuw Lans Polder

Zaute Polder

Maria Poldre

Zandenhoff

Campen

Houtensse

Platten

Heynsdyck

Auetoet

Aenddyck

Bou

Raversberch

Oas Voegel

Speelmans Polder

Poelder van Namen

West Voegel

FortRoou

SPauwels

Lams weerde

Zantberge

Ver Drome

groenwe Lande

Pont Vlier

Den

AMBA

Rape

Dullart

HVLST

Sant berch

Moer Vaert

van
Gruyle van
Groun

Redoet

EL

Beeostenblyde

Naffou

De cleynghe

Spinola

Absdale

Slans
stene

Stenschen
dyck

Voer houte

La Pazma

S. Gilles

Shuys

Steken

I